

גליון באר הכרשה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

מקץ - חנוכה

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת מקץ - חנוכה

א	ויריצוהו - הנקצב לו לאדם יבוא אליו אף מבלי השתדלות יתירה
ג	ויריצוהו מן חבור - בזכות קבלת הנהגת ה' באמונה
ד	תכלה רגל מן השוק - המאמין אינו מרבה בחיזור אחר פרנסתו
ו	שברו על ה' אלוקיו - אחר שהשתדל לא יסמוך על השתדלותו כי אם על ה'
ז	נהורא מגו חשוכא - מתוך הצרה באה המזכה
ט	חנוך לנער - ענייני חינוך הנערים 'לאור' ימי החנוכה
יא	ימים הנמצאים - תוקף מעלת ימי החנוכה לשעתם ולכל השנה
יד	חדש ימינו - ימי חינוך והתחדשות
יז	יתן לכם רחמים - המתנהג עם רעהו ברחמים ינהגו עמו בן מן השמים
יח	שנראה מעלת חברנו - ובוה ישבין שלום
יט	יש לכם חלק - יחשיב כל פעולה קטנה ובוה יינצל מן הייאוש
כא	'זאת' היתה לי - סגולת זאת חנוכה לזש"ק ולפרנסה טובה וכל מיני ישועות
כג	'בזאת' אני בוטח - ביד כל אחד לפעול ביום 'זאת חנוכה' גדולות ונצורות
כה	מאי חנוכה דתנו רבנן - זמן ראוי לעסק התורה

סדר ועימוד:

א.ש. אשדוד

טל: 052-7627127

מִקֶּץ - חֲנוּכָה

ויריצוהו - הנקצב לו לאדם יבוא אליו אף מבלי השתדלות יתירה
 בפרשתן (מא כה), 'את אשר האלוקים עושה הנגיד לפרעה, וביאר הגה"צ רבי משה מידנער זצ"ל (הובא בתורת אבות), 'ר"ל, שהודיע לפרעה כי כל המתהווה והנעשה בעולם הבל אלוקים הוא עושה, והכל מבחוץ ית"ש". ועל כך נאמר בהמשך הפרשה (פסוק

לש) 'ויאמר פרעה אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוד', כי אם הינך עומד בדרגה זו לדעת שהכל האלוקים הוא עושה, אם כן אין נבון וחכם כמוד².

ואכן כזאת מצינו אצל יוסף הצדיק אשר היה חי באמונתו שכל העובר עליו הוא ברצון השי"ת

א. הנה מבואר בקדמונים שלכן מסובבים בחנוכה את ה'דריידעל' (סביבון) מלמעלה, ובפורים את ה'גראגער' (רעשון) מלמטה, כי בפורים היה איתערותא לתתא - שהתפללו והתענו, כדכתיב (אסתר ד א-ג) וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק ויזעק גדלה ומרה... ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע... וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים, ובחנוכה לא מצינו כזאת, וכל הנס בא בהתעוררות ממעל על כן גם ה'סיבוב' יבוא ממעל. וידועה הקושיא, שהרי גם בחנוכה ערכו בני החשמונאי 'מלחמה' כנגד היוונים, ונמצא שגם בו היה הנצחון ע"י מעשי התחתונים... ומכאן, דאין המלחמה (ונצחונה) נקראת על שם מעשי בני אדם כי 'מלחמות אני עשיתי' (ע"ז ב:), רק תפילות צום ובכי נחשבים כמעשי בני אדם.

ומעניין לעניין, נודע בשערים קושיית ה'בית יוסף' (סי' תע"ד) מדוע קבעו להדליק שמונת ימים אחר שנעשה הנס רק ז' ימים, שהלא היה בו בפך שמן כדי יום אחד, ותירץ (בתירוץ הראשון) שחילקו את השמן לשמונה ימים, ובכל יום שמו במנורה רק שמינית מהשיעור, וממילא נמצא שאף ביום הראשון היה בו נס שדלקו הנרות כל הלילה. והקשה הגה"ק רבי שלמה קלוגר, כיצד עשו כן - להדליק על שמינית מהכמות הנצרכת, והרי 'אין סומכים על הנס'. ותירץ, עפ"י מה שכתב המהרש"א (קידושין כט:) שנס המתרחש על ידי תפילה אינו חשוב כנס לגבי שינוי לו מזכויותיו, על דרך זה יש לומר שגם כאן אינו נחשב כ'סומכין על הנס' כי היה בדעתם להתפלל שידלקו הנרות כל הלילה ולפעול עי"ז שידלק השמן כל הלילה, וכאילו נעשה כן בדרך הטבע.

ב. הא לך לשון קדשו של ה'בן איש חי' (פר' עקב שנה ראשונה) הנוגע לכל עת, ובפרט לימים אלו ימי הלל והודאה. 'וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' (דברים ח יח), הנה נודע דאין אומרים לאדם 'תזכור' אלא אם יש דבר שמשכחו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ביצה טו:) על הפסוק (שמות כ ח) 'זכור את יום השבת לקדשו' - זכרהו מדבר אחר שבא להשכיחו, ופירש מורינו הרב ישראל איסרלין ז"ל, כי מאחר שהאדם מורגל מכל ימי החול לעסוק במלאכה לכך צריך לעורר בקרבו כח הזכרון להיות זוכר את השבת ופורש.

וכן העניין בהנהגת האדם בעולם הזה בכל מין עסק שעוסק, הן במלאכה הן במקח וממכר הן בצרכי גופו וענייניו, מאחר שרואה שהכל מתנהג בטבע, הנה הטבע הזה המוטבע בעולם יביא את האדם לידי שכחה, שלא יזכור ויצייר בלבבו תמיד שכל עסקיו ועניניו נעשים בהשגחתו יתברך עלת העלות וסבת הסבות, אלא יחשוב שהדברים נעשים בטבע וממילא יחשוב שכוחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה, כי כן הוא משפט הטבע ומנהגו של עולם, ולכן הוצרך הכתוב להזהיר האדם בזכירה מחמת כי הטבע המוטבע בעולם ודאי יביאנו לידי שכחה בדברים אלו.

ועל כן תיקנו חכמינו ז"ל אנשי כנסת הגדולה ברכת הודאה בארבעה דברים שבהם עלול האדם יותר לתלות עניינים בטבע ומנהגו של עולם וישכח הנהגתו יתברך המנהגת אותו בהם, והוא דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נד:) ארבעה צריכין להודות שהם: חבוש, יסורין, ים, מדבר וסימנים: 'וכל ה'חיים' יודוך סלה', מפני כי החולה על הרוב לא יקום ממטתו מאליו אלא ע"י רופא וסמנים, וכל רופא שמבין ביותר וכל סמנים שהם חשובים ביותר יהיה מהם תועלת יותר לחולה ויתרפא מחליו במהרה, ובוזה האדם רואה בעיניו כי הטבע רפא אותו, וכן החבוש על הרוב לא יצא ממאסרו בלתי השתדלות שישתדלו בעדו הן בממון הן בפיוסים והפצרת רעים ואוהבים והוא רואה שעזרתו באה מסבה אנושית, וכן מדבר על הרוב לא ילך יחידי אלא עם אנשים רבים ושומרים חזקים, ורואה שבהם היתה שמירתו ועל ידם בא לשלום למחוזו חפצו, וכן היווד בים בורר לעצמו ספינה חשובה וקפטאן (רב חובל) מבין ומדקדק הרבה, והיינו

וכך מצינו בפרשתן דכתיב (מא יד) 'וישלח פרעה ויקרא אל יוסף ויריצוהו מן הבור', ולמד מכאן נוראות הרה"ק מאוסטרובה ז"ע (תולדות אדם נר ז' דחנוכה), הגע בעצמך, יושב לו אדם בבית האסורים מזה ימים ימימה, את אור השמש לא ראה (במלפון לא דיבר עם איש...) וחופש לא ניתן לו כלל... ויהי מקץ י"ב שנה ניתן לו איזה צד שחרור, ולא עוד אלא שנתנו לו רשות לבוא אל המלך בכבודו ובעצמו לדבר עמו, וכי יצטרכו להריצו, הרי מעצמו ירוץ בכל בוחו לבוא אל המלך להתנפל לפניו ולהתחנן על נפשו... ומה כתיב כאן - ויריצוהו - שלא הלך מעצמו אלא הוצרכו להריצו אל המלך, מכאן תראה גודל בטחונו של יוסף הצדיק שהאמין והכיר שהכל בידי שמים, ו'שחרורו' מבית האסורים יהיה באותו רגע שנכתב בשמים - לא לפניו ולא לאחריו, ומה לו למחר ולרוץ בחינם, על כן הוצרכו עבדי פרעה להריצו.

לברו. וכך איתא ב'שפת אמת' (פר' וישב תרמ"ו, תרס"א, ומקץ תרנ"ח) שיוסף הצדיק קנה לעצמו 'מידת ההשתוות' ג, וקיבל את כל הנעשה עמו באהבה ומתוך אמונה שכל הוא רצון ה', וז"ל ה'שפת אמת'. וכן צריך איש ישראל לידע ולהאמין כי הכל בהשגחת הבורא ולא במקרה. וגם כשירד למצרים ולבית הסוהר ידע שזהו שליחות הבורא ית', ובכל מקום שרצונו יתברך לשלוח האדם צריך האדם לעשות שם שליחותו ולעשות רצון המלך.

עוד כתב, 'שבודאי היה ביד יוסף הצדיק לעשות תחבולות לצאת מבית האסורים, כי חכם גדול היה, וגם עשיר שהרי היה בידו כל אשר לפוטירה, ומסתמא היה יכול להציל עצמו מבית הסוהר, רק מאחר שהאמין כי כך הוא רצון ה' - שישב בבית האסורים, על כן 'היה שם' בלא תחבולות לצאת, והיינו דכתיב 'יהי שם בבית הסוהר - בהווייתו היה שם' ד.

כי חושב שעל ידי כן יהיה נצול מנזקי הים ויגיע לשלום למחוז חפצו, על כן בארבעה דברים אלו שהאדם עלול יותר להיות שוכח השגחתו יתברך מפני שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם לכך תיקנו בהם ברכת הודאה שיהיה מודה בפיו ומשבח להשם יתברך שבהשגחתו הוא נשמר וניצול בכל אלה, ובזה תשתרש אמונת ההשגחה בלב האדם בכל דבר ודבר מקל וחומר.

ג. הנה כתיב בפרשתן (מא, לט-מא) 'ויאמר פרעה אל יוסף... אין נבון וחכם כמוך, אתה תהיה על ביתי ועל פיק ישרא' כל עמי רק הכסא אגדל ממך, ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים', והתמיהה ידועה מה חידש לו פרעה כשחזר ואמר לו בשנית 'ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים', ושמעתי לבאר בשם גדול אחד, שבדרך הטבע היה יוסף צריך לאבד עשתונותיו ולצאת מכל גבולותיו מרוב שמחה - על בשורה טובה כזאת, שהוא יוצא מאפילה לאור גדול, מבירא עמיקתא לאיגרא רמא... מתוככי בית הסוהר הוא יוצא להיות 'משנה למלך', ולמעשה, יוסף הצדיק אינו מתפעל כלל, ואינו מראה כל התרגשות וכיו"ב, וכל זה מחמת מידת ההשתוות שלו, לעומתו, חשב פרעה, שהסיבה היא מכיוון שיוסף אינו מבין כלל את משמעות הדברים, לכן כפל פרעה ואמר לו בשנית - ראה נתתי אותך וגו', כאומר, רבי יהודי, התבונן והבט במה שאירע עמך עתה, ותתר נפשך מרוב התפעלות, מדוע אין רואים שנשתנו פניך לגמרי מחמת הבשורה הטובה.

יש המבארים באופן אחר (קונטרס 'פרי עוז') דיוסף הצדיק היה כ"כ שלם באמונתו, שבכל רגע ורגע משהייתו בבית האסורים האמין שב'רגע קטן' הוא יכול להשתחרר עולמית, ומעתה לא היה אצלו חידוש כלל שברגע נתהפך מאסיר בבית הסוהר להיות מלך, ולכן לא התפעל ולא הראה שום שינוי כלל כשנתמנה שמהיום והלאה 'על פיק ישרא' כל עמי, אבל פרעה שלא היה 'מבין' על יוסף הצדיק, תמה מאד על הנהגתו, והכריז בפניו שוב 'ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים', וכאומר, לא הבנת בכלל את מה שנאמר לך עד עכשיו.

ד. וכבר מפורש כן ב'קדושת לוי' בפרשתן על הפסוק (לט כ) 'ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר... ויהי שם בבית הסוהר', ולכאורה נראה כייתור לשון, שהרי אם 'ויתנהו אל בית הסוהר' פשיטא ש'ויהי שם בבית הסוהר', ונראה, דהנה כשהקב"ה שולח על אדם ח"ו דבר לא טוב, אזי לא יעשה שום פעולה גשמית, רק יבטח בה' ובוודאי יהפוך לו לטובה, וזוהי המדה של נחום איש גמ זו, שהיה אומר תמיד 'גם זו לטובה' (עי' תענית כא.), וזהו הרמז 'ויהי שם בבית הסוהר', אף על פי שהיה אפשר לו לעשות איזה פעולה שלא יהיה בבית הסוהר, לא עשה שום פעולה, כי בטוח היה בה' שבודאי יהיה הכל לטובה.

ולא ביקש לו תחבולות רק בטח בה' כמו שנאמר ויהי שם בבית הסוהר, לכן היתה גאולה שלו קודם הזמן, עכ"ל. והלימוד לדידן, לאיש איש ומצוריו, איש איש ו'בית האסורים' שלו, יתחזק באמונה ועי"ז יזכה לצאת מהם בקול צהלה ורינה.

ודע, כי בכוחה של 'אמונה' לשבר מחיצות ולפרוץ גבולות הטבע, לעשות ניסים ונפלאות ולהציל את ה'מאמין' מכל שונאיו מצוריו ומציקיו - אף אם עפ"י 'דרך הטבע' אויבו חזק ממנו פי כמה וכמה. וכן מצינו גבי 'נס חנוכה' בספר 'צדור המור' (פר' ואתחנן) וז"ל, ואני הצעיר אברהם סבע, רוצה לגלות לך בכאן מה שנתגלה לי - למה נקרא מועד החשמונאים 'חנוכה', דהרי כל המועדים נקראו על שם המאורע - פורים על שם הפור, פסח על שם שפסח ה', וכן כולם על זה

וביותר נראה את גודל בטחונו בה', שהרי בשעה שעמד לפני פרעה עדיין לא ידע שמשם פתוחה דרכו לצאת לחרות, ואעפ"כ לא עשה שום פעולה ולא ביקש מפרעה על שחרורו, כי האמין שאם באה העת יצא לחרות גם מבלי איזה פעולה מצדו, אף שוודאי על האדם לעשות 'השתדלות', מ"מ לרוב מעלתו של יוסף ב'בטחון' לא הוצרך אף להשתדלות זאת, ואנן בדידן נלמד לכל הפחות שלא לעשות השתדלות יתירה ומבוהלת.¹

וירצוהו מן הבור - בזכות קבלת הנהגת ה' באמונה אשרי אדם עוז לו בכך, כי על ידי האמונה יזכה להיוושע בכל ענייניו, וכמו שכתב ה'שפת אמת' (תרנ"ח ד"ה במדרש) אבל בודאי יוסף הצדיק שהיה בבית האסורים

ה. כי המאמין יודע, שהכל ביד ה', ואין דבר העומד בפניו שהרי הכל שלו, וכך אמר הרבי ר' בונים זי"ע (שש"ק ח"ב כט), שהנה מרגלא בפומיהו דאינשי 'געלט פאלט נישט פון הימעל' (אין משליכים לאדם ממון מן השמים), אך בפרשתן מבואר להיפך, שמנשה אמר לאחי אביו - שבטי י-ה (מג כג) 'אלוקיכם ואלוקי אביכם נתן לכם מטמון באמתחותיכם, כספכם בא אלי', וכי שוטים היו השבטים לחשוב שהשי"ת השליך להם מטמון מן השמים, אלא וודאי שגם משליכין מן השמים ממון - שהשי"ת הוא כל יכול.

ו. הרה"ק ה'שפתי צדיק' מפילץ זי"ע שאל פעם את גיסו הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע, הנה איתא במדרש (בר"ר ס ז) על אליעזר עבד אברהם - 'על ידי ששירת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך', וכיוצא בו מצינו גבי יוסף הצדיק (שהש"ר א א) 'רבי פנחס אמר בשם רבי שמואל בר אבא, כל שהוא משמש את רבו כראוי יוצא לחירות, מיוסף על ידי ששימש את רבו באמונה יצא לחירות' (לפנינו במדרש לא נכתב 'באמונה' גבי יוסף), בשלמא, גבי אליעזר - יש חשיבות במה ששירת נאמנה את אדונו 'אברהם אבינו', אבל מה שבח הוא ליוסף ששימש נאמנה את הערל והטמא כפוטיפר, אמר לו ה'שפת אמת' - אֵי, כך הם דברי המדרש, על ידי ששירת את רבו - הערל והטמא, והיה באמונה שלימה בה', היינו שלא נשבר לבו בקרבו על אשר כך עלתה בידו - בחיר בניו של יעקב, לעבוד ולשרת טמא זה, אלא באמונה, את הכל קיבל עליו באמונה ושמחה, ובזכות האמונה בבוראו, יצא מעבדות לחירות, ולא עוד אלא שעלה ונתעלה לגדולה.

ז. וז"ל 'מדרש חנוכה' (הובא ב'רוקח' פי' סידור התפילה) ...מסרת גיבורים יוונים ביד חלשים הם חשמונאים. רבים היו היוונים ביד מעטים נפלו... א"ר יצחק בר נחמני אלו שמונים אלף גייסות שבאו עם גסקלגס (י"ג בגריס) הרשע (בגריסא אחת יש אלף ושמונים ריבוא = 10,800,000 אנשי צבא, עוד איתא שם בשם רב יצחק שהיו שם שישים ריבוא שלכל אחד היה אלף איש = 600,000,000 אנשי צבא) פתח גסקלגס (י"ג בגריס) ואמר שוטים יש בכם י"ב איש שיעשו מלחמה עם חיל שאין לו שיעור... באותה שעה נשאו ישראל עיניהם כלפי למעלה בתפילה לפני הקב"ה... באותה שעה תפס הקב"ה את שבעים שרי האומות ורצע אותם במרצע של אש, ואמר להם כל אחד מכם [יתפוס] אומתו בידו, אם נמלט אחד מהם - נפשכם תחת נפשו, כל אחד ואחד מן היוונים כשהיה יורה החץ להכות אחד מישראל בא מלאכו ונועצו בלבו, והיו בית חשמונאי רואים נסים הללו ואומרים ה' ילחם לנו. וכל מלך שנהרג מהם מן היוונים באים מלאכי השרת ומבזבזים את ממונם ומטילים לתוך בתיהם של ישראל, שאין יכולים ליטול השלל מפני חלליהם, זהו רבת את ריבם... מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים הם היוונים, וגם חבורת אליפורני שקיבץ מאה ועשרים אלף איש גבורי מלחמה וכ"ב אלף בעלי חיצים, וגמלים נשאו מזונות עד אין מספר, ולכד כל המדינות גדולות וגבוהות, כיון ששמעו ישראל שבא עליהם פחדו כולם... ויקומו ויצעקו אל ה' בעמידה, והכניעו נפשם בצום ובבכי הם ונשיהם ובניהם, ולבשו הכהנים שקים וגם מזבח ה' הלבישו שק, ונפלו הנערים על פניהם בצום לפני היכל ה',

תיבהל נפש האדם בראותו כי צרה קרובה - כי אף אם נראה לו שאין לו כל מנוס אלא בישועה מעל לדרך הטבע גם כן יעזרהו הקב"ה אם אך יפנה אליו ויסמוך עצמו עליו.

תכלה רגל מן השוק - המאמין אינו מרבה בחיזור אחר פרנסתו

מצינו בסוגיא דחנוכה בגמרא (שבת כא:), גר חנוכה, מצוותה משתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק^ח. וצ"ב, כי בכל התורה לא מצאנו 'שיעור' מעין זה - לתלות ההלכה ברגלי עובדי הדרכים, מדוע לא כתבו 'שיעורו עד מחצית השעה' כשאר שיעורי חז"ל. ומבאר הרה"ק הרמ"ל מסאסוב זי"ע (משנת הרמ"ל סו"פ וישב), שמרמו לאלו המהלכים בשווקים וברחובות לתור אחר הפרנסה, וכה אומר להם התנא, דעו נא, האף אומנם שנצטוויתם על 'השתדלות' מ"מ יש לכם ללמוד מהניסים שאירעו בימים אלו, שפך שמן אחד שלא היה בו סיפוק אלא כדי הדלקת יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונת ימים, הרי לך שהכל תלוי במוצא פי ה', וברצותו ישלח ברכה אף במועט. מעתה יש לכם להבין ולהשכיל, שלא כל המרבה בסחורה יעלה ויבוא לבמתי העושר והאזשר^ט על כן 'תכלה רגל מן השוק', הפסיקו לבתת את 'רגליכם' יומם ולילה 'בשווקים' וברחובות, בחיפוש אחר הפרנסה, כי הכל מאת הבורא

הדרך, ומדוע לא קראו גם למועד זה על שם המאורע, כי אם על שם זמנו בימי השנה - 'חנו כ"ה' בבסלו, אלא ביאור הדבר הוא שהחשמונאים מרוב הצרות והשמדות לא היו יכולים לעסוק בתורה ולהתפלל כדבעי, ואך דבר אחד עשו - ייחדו את השם בפסוק 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד', שיש בו כ"ה אותיות, ובבה ייחודם את ה' נצחו את כל אויביהם למעלה למעלה מדרך הטבע, ולכן נקרא המועד 'חנו כ"ה' על שם כ"ה אותיות שבפסוק ד'שמע ישראל', כי כל נצחון המלחמה היה בזכות כ"ה אותיות אלו. נמצינו למידים שהמאמין בהקב"ה ובא לחסות בצל כנפיו איננו כפוף תחת 'טבע' ומקרי העולם' אלא הקב"ה מנהיגו בהנהגה נסית והשגחה נפלאה לטוב לו כל הימים. וכמו שמסיים ב'צדור המור', וכן ראוי לנו לעשות בצרת הגלות לייחד שם המיוחד בעניין שנצא מהצרות.

והזמן גרמא להתבונן בענין זה כשאנו עומדים בימי החנוכה, ימים שבהם הכניע הקב"ה 'רשעים' - רבים, ביד 'צדיקים' מועטים, גם 'כד שמן' המספיק ליום אחד הספיק לשמונת ימים - ללמדך שהבורא יתב"ש 'עשה ועושה ויעשה' לכל המעשים - ואין כל הבדל בין הטבע למה שחוזן מהטבע כי הכל בידיו ומה בין זה לזה, וכל ה'מאמין' בו ומשליך יהבו על ה' יתקיים בו 'אשרי שא-ל יעקב בעזרו'. על כן, לא

ויצעקו כולם אל ה' בלב אחד... וכל העם מיד נפלו על פניהם [והשתחו] לה' בבכי גדול... מיד רדפו ישראל את אויביהם והרגו מהם תילי תילים, עכ"ל.

ח. רמז נפלא רמז בה אחד מגאוני הדור דלכן נקטו 'עד שתכלה רגל מן השוק' ולא 'רגליים', כי אכן, א"א לכל אדם למנוע את עצמו לגמרי מלהסתובב בשוק, כי רוב העולם צריכים לצאת לשוק להתפרנס וכדומה, ומ"מ התביעה על האדם שלפחות 'רגל' אחד ימנע מלהסתובב שם, כלומר שלא יהיה עם 'שתי רגליים' בחוצות, רק ראשו יהיה פונה השמיימה, כעין האמור בחז"ל 'חציו לה' וחציו לכם' שלא יהיה שקוע וקבוע כל כולו במסחרו ועניני עוה"ז, רק 'מקומו הקבוע' יהיה בביהמ"ד (הלקח והליבוב).

ט. הנה כתיב בפרשתן (מב לד) 'ואת הארץ תסחרו', ופירש"י וז"ל, תסובבו, וכל לשון סוחרים וסחורה על שם שמחזרים וסובבים אחר פרקמטיא. עכ"ל. ומבואר ברש"י שנקבע השם 'סחורה' על שם שמסתובבים סחור סחור אחר פרקמטיא. ולכאורה יש להקשות שהליכה זו אינה אלא 'אמצעי' ודרך להשיג הפרנסה, ועיקר הסחורה והפרנסה היא המקח וממכר, ומדוע נקראו 'סוחרים' על שם דבר שאינו מעיקר מהותם, אלא יסוד גדול למדנו מכאן, כי אכן עצם הפרנסה אינה תלויה כלל בידם ובמעשיהם אלא כפי מה שנפסק בראש השנה, וכל 'עבודת' הסוחרים היא רק לחזר ולהסתובב מהכא להתם ותו לא...

דבר זה אף נרמז במנהג ישראל קדושים לשחק ביומי דחנוכה ב'דריידע"ל' (סביבון), לרמז לו, שאין דבר נעשה כאן בעולם ללא שיכריזו עליו מלעילא - כמו שאי אפשר לאדם להחליט האם ה'דריידעל' יפול לצד אות ה' או ש' וכו', ואף אם יסובב את הדריידעל בכל כוחו, ובכל ה'נערווען' (עצבים), לא יועיל לו דבר, ורק דבר אחד 'ריוויח', שיצטרך הדריידעל להסתובב עוד סיבובים רבים, בכדי להגיע אל מקומו הנגזר עליו, כך הוא לדידן, אין ביד האדם

אחד המרבה ואחד הממעיט, ובידיעה זו תכלה רגל בי המרבה בהשתדלות מראה שהוא סומך על מעשי ידיו, שמהם תבוא פרנסתו, 'הגע בעצמך' אם היה (כלומר השתדלות יתירה) מן השוק'.

לשנות אפילו כמלא נימא את מה שנגזר עליו, וכל הריבוי בהשתדלות רק יגרמו לו שיסתובב עוד סיבובים רבים עדי בואו אל המנוחה ואל הנחלה.

וכן מצינו לבעלי המוסר המרמזים בעניינא דיומא, דאיתא במדרש (בר"ר ב ד) 'וחושך על פני תהום' - זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל. שבאותם הימים הייתה עיקר פרנסתם בעבודת השדה באה מהשור, כי עמו היו חורשים, דשים את התבואה הגדילה וכו' ומשם מביאים הביתה את הפרנסה, ובאו בני ישראל לאמר שגם הנעשה ע"י השור בידי הקב"ה הוא, וזה היה למורת רוחם של היוונים, שרצו לנתק את בני ישראל מהתקשרותם לבורא בענייני גשמיות ופרנסה, רק לחשוב בכל עת 'כוחי ועוצם ידי', אכן היו אומרים שהקב"ה ברא עולמו, אבל אל לכם לומר שגם מעשי השור מעשי אלוקים המה... ובני ישראל לא אבו להסכים להם והכריזו כי גם זה יש חלק לאלוקי ישראל, והגם שנראה לאדם שמעשי ידיו במלאכה פלונית הם הם אשר הביאו ברכה לביתו ופרנסה בשפע לתוך ידיו, אבל האמת תיאמר, כי הכל מן השמים, ורק מהשפה ולחוץ - מהנראה בעיני בשר ודם נראה כאילו באה הפרנסה מ'עסקים' אלו. וראיה פשוטה וברורה, כי הרבה עשו כמותו וכעסקיו ולא העלו בידם מאומה בלתי אם גוויתם ואדמתם...

י. סיפר הרה"ק מקאברין ז"ע בהאי לישנא (תורת אבות, אמונה ובטחון, מו) 'מורי ורבי הסבא קדישא מלעכוויטש זי"ע ציוני לבנות בית. נסעתי ללעכוויטש לשאול מפה קודשו את הפרטים איך לבנות. והייתי שם בשבת קודש ושכחתי לדבר מזה, ואחרי שנפרדתי ממנו ונסעתי, נזכרתי מכל הענין. ושלחתי אחד שידבר אתו מזה, ואמר לו מרן הסבא קדישא זי"ע לומר לי אם תבנה על הארץ יהיה לזה קיום, אבל אם תבנה על הראש לא יהיה הבית בר קיימא (כלומר שלא יהא 'הראש' שקוע בבנין הבית). וכך היה - כל דבר שהיה אפשר לעשות אחרי התפלה, לא עשיתי לפני התפלה. ומה שיכולתי לעשות כעבור כמה שעות, לא מיהרתי לעשות מקודם. ומצוה לספר לפני בעלי בתים עד כמה ואיך שראיתי בזה סייעתא דשמיא'. ולענייני אנו, עלינו ללמוד מדבריו לא למהר לעשות עבור חובת ההשתדלות יותר מדאי אפילו בכח זה, ואף גם זאת רק בשעה היעודה והראויה.

כי זה האיש המרבה בהשתדלות יותר מדאי, אינו דומה אלא לאותו פתי המחזיק חבית עגולה בראש ההר, וברצונו להורידה לתחתית ההר, והרי הוא נושאה על כתפיו ככוחותיו האחרונים עד כדי שבירת כל עצמותיו - היש לך פתי גדול מזה, כי כל בר דעת ידע שעליו לדחוף במעט את החבית והיא מתגלגלת מאליה. ולדידן, הרי הפרנסה הקצובה לו מן שמיא ממילא תתגלגל ותשחר לפתחו בין אם יעמול עליה ובין אם לא, וכל מעשה השתדלותו אינו אלא בכדי לצאת ידי חובת ה'השתדלות', ומדוע יכריח את עצמו לעמול עד צאת נשמתו.

ואכן, הבוטח בה' 'אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא', חיו מאושרים, כי תמיד יחיה בשלוות הנפש על מי מנוחות, ואף בגשתו לקיים 'מצוות ההשתדלות' יעשנה ביישוב הדעת, ולא ימהר להרבות בהשתדלות וכיו"ב, בידעו שכל השתדלותו אינה אלא אך ורק כי 'כך גזרה חכמתו יתברך', ולא יטעה לומר שהממון ושאר הצטרכויותיו יבואו לו כפי ריבוי בהשתדלות. ובזה יתבאר מה שמצינו בפרשתן ששלח יעקב אבינו עם השבטים לתת ל'משנה למלך מצרים' 'מעט צרי ומעט דבש נכאת ולוט בטנים ושקדים' (מג יא), ולכאורה אם רצה למצוא חן בעיניו למה שלח לו רק מעט, אך היינו טעמא, שלא רצה יעקב אבינו כי אם לצאת ידי חובת ההשתדלות, לפיכך הסתפק במתנה מועטת של 'מעט צרי ומעט דבש' (נתיבות שלום בראשית עמ' רסא). ואת עיקר כוחותיו השקיע בתפילה לה', כמו שכתוב בסיפא דקרא (פסוק יד) 'וא-ל-ש-ד-י יתן לכם רחמים לפני האיש'.

ולא עוד, אלא פעמים וריבוי ההשתדלות מגרעת לו לאדם מהשפע, וכמו שביאר הגר"א את מאמרם (עירובין יג:) 'המחזר אחר הגדולה הגדולה בורחת הימנו', שאין הכוונה דיקא על 'גדולה' וכבוד, אלא כל דבר גשמי אשר האדם יחזר אחריו יברח הדבר ממנו, כגון המחזר אחר הכסף והממון הכסף בורח ממנו, ורמז לכך, כי האותיות הקודמות לאותיות שבתבת 'כסף' הם 'עני' (קודם ל' - י', קודם ל' - נ', וקודם ל' - ע'), והיינו שהרודף אחר ה'כסף' יברח הכסף ממנו, והוא יישאר לאחורי הכסף - אותיות עני, ומידה טובה מרובה, שמי שאינו רודף אחר הכסף (וזה נעשה רק על ידי שמאמין כי ממילא הכל נקצב ונמדד ממעל) הכסף ירדוף אחריו וישיגנו.

פנה אל רהבים, ע"י שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים. כתב ה'רבינו בחיי' (ריש פרשתן) שבוודאי לא בא לומר שאין לו לאדם ל'השתדל' לישועתו אם בפרנסה אם בשאר ענינים, דאדרבה חיוב יש על כל אדם ל'השתדל' כל חד בדיליה, אלא, שאחר שקיים השתדלותו ואמין שהישועה עצמה תבוא לו משמים, ולא ע"י השתדלותו - וממילא יסמוך עצמו רק על ה' לבדו". כן נמי גבי יוסף הצדיק, וודאי שהיה עליו להשתדל ולבקש משר המשקים שיזכירוהו, אלא שלא היה לו לסמוך ב'סיבה' זאת, רק להאמין ולבטוח בה' לבדו, וכיוון שכפל לאמר 'זכרתי והזכרתי', נראה שסמך על זכירה זו", ולכן השאירוהו עוד שנתיים ימים בבית האסורים, וז"ל ה'רבינו בחיי'.

האדם מאמין בכל לבבו שבורא עולם הוא הון ומפרנס, וכל הנקצב לו יגיע ויבוא אליו מבלי להתייחס לגודל השתדלותו, וכי היה יגיע לריק ומשוטט יומם ולילה בשווקים וברחובות בחיזור אחר פרנסתו... ואף אם ההשתדלות 'מצווה' היא כדכתיב 'וברכתך בכל אשר תעשה' (דברים טו יח, ועי' תנב"א רבה יד ב) מ"מ לא יוסף בה יותר מידי כדי שלא יעבור על 'בל תוסף' (כהנוטל 'חמשה' מינים בלולב או 'חמשה' ציציות במליתו) "א.

שברו על ה' אלוקיו - אחר שהשתדל לא יסמוך על השתדלותו כי אם על ה'

במדרש בריש פרשתן (רבה פט ג) 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו' (תהלים מ ה) - זה יוסף, ולא

יא. וכך הובא בספר משחת שמן (עמ' רסו) בשם הרה"ק מבעלזא זי"ע לפרש בלשון המשנה (אבות פ"ה מ"ה) 'עומדים צפופים משתחוים רווחים', שבא ללמדנו כי אם האדם עומד על שלו, כלומר שאינו נכנע אל הבורא ית"ש באמונה שהוא בורא ומנהיג, ואינו מסתמך עליו אלא נדמה לו כי 'עמידתו' היא מכוחו ומשלו ח"ו אזי גורם הוא לעצמו להיות צפופים, דחוק בפרנסה ובשאר עניינים. אמנם אם הוא מכניע את עצמו לרצון ה', ומשתחוים בביטול כי אתה מושל בכל' וממך הכל, בשכר זאת יזכה לרווחים - שיברכהו ה' בהרחבת הדעת והרחבת הכיס.

יב. אגב אורחא, בספר בית קלם (ח"ב עמוד טו) מובא שצוואתו של רבי נחום זאב זצ"ל (בנו של הסבא מקלם) היתה שום שבחים אל יגידו אחרי, אתם יכולים רק להגיד שהוא אהב לחשוב בענייני אמונה.

יג. כתב הגאון רבי שלמה קלוגער זצ"ל (אמרי שפר מאמר לחנוכה) על דברי המדרש הללו בזה"ל, והקשה היפה תואר וכי אסור לאדם להשתדל בדרך הטבע ולסמוך על הנס, אדרבה הרי אמרו יכול ישב אדם בטל ת"ל וברכתך בכל אשר תעשה עי"ש. לפענ"ד דוודאי צריך אדם להשתדל בדרך הטבע ואין לסמוך על הנס, אך היינו דווקא בשעה שהוא צריך לאותו דבר אז אין סומכין על הנס רק ישתדל בדרך הטבע, אבל אם אינו צריך עכשיו ממש לדבר זה רק לאחר זמן - מי שיש לו בטחון חזק בהקב"ה - שיש ביד הקב"ה לשדד הטבע ולברוא יש מאין, אין לו להשתדל בדרך הטבע בדבר שהוא צריך לאחר זמן דאינו נחוץ כ"כ, ו(רק) בעת שיצטרך אל הדבר ולא שלח הקב"ה נס אז ישתדל בדרך הטבע. וכן מצינו בדברי חז"ל (עי' סוטה מח:) מי שיש לו מזונות היום ואומר אשתדל על מזונות מחר הרי זה מקטני אמנה, וכן מבואר בש"ס (ביצה טז). אבל הלל מדה אחרת הייתה לו שהיה אומר ברוך ה' יום יום, דהיינו שהיה לו בטחון חזק ולא השתדל להשאיר מיום ליום. אבל מי שאין לו בטחון חזק בהקב"ה אז משתדל בעת שיכול להרוויח הרבה להמציא טרף לביתו על כמה זמנים, כי ירא שמא אח"כ לא ימצא להשתדל בדרך הטבע, ובטחון אין לו על הקב"ה. ולפי"ז כך היה חטא יוסף, שבשעה שפתר חלומו לשר המשקים עדיין היה שלושת ימים להוצאת שר המשקים מבית הסוהר, אם היה יוסף שם בטחונו בהקב"ה לא היה לו להשתדל ולבקש תיכף בעת הפתרון משר המשקים, אלא היה לו להמתין עד יום השלישי בעת שיצא שר המשקים מבית האסורים אז יבקש ממנו להזכירו לפני פרעה, אף שאולי לא יכנסו אז כ"כ דבריו באוזניו כמו עכשיו בעת שפתר לו - שאז יכנסו דבריו יותר באוזניו, מ"מ ריוח והצללה לפני הקב"ה ממקום אחר, ומדוע היה צריך לבקש עוד קודם ב' ימים קודם, ולכך כיוון שהקדים יוסף עצמו ב' ימים מקודם לכן נענש בב' שנים יום לשנה, כמו שנענשו המרגלים ארבעים שנה יום לשנה.

יד. ידוע שהגר"ח מבריסק זצוק"ל שאל פעם את הגר"ש שקאפ זצוק"ל (הובא בחשוקי חמד נדה מג.) כמה זמן היה נשאר יוסף בבית האסורים אם היה אומר רק פעם אחת 'זכרתי'. השיבו הגר"ש, שעפ"י ההגיון היה נשאר רק שנה אחת - כי אם על ב' פעמים נשאר שנתיים א"כ בזה היה עליו להישאר רק שנה אחת, אמר לו הגר"ח, לא כי, אלא לא היה נענש כלל, כי פעם אחת היה עליו לומר מחובת ה'השתדלות', אך מכיוון שכפל השתדלותו ואמר 'זכרתי והזכרתי', הראה בזה שאף הראשונה הייתה מחמת ש'סמך' על בקשתו, ולא בתור השתדלות גרידא, לכן נענש על כל 'זכרון וזכרון', (פשיטא שאין לנו השגה ביוסף הצדיק ובמדרגותיו, אלא שללמדנו בא).

להרבות הונו ועושרו, הגם שזה נראה כאילו הוא רוצה להתחכם נגד גזירתו יתברך, לא יצליח, אלא אם ימנה 'איש נבון וחכם' היודע בבירור שאין בכח האנושי כלום, רק יבטח בה' ויקיים 'גול אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך' (משלי טו ג), כלומר שאף שעשה כבר 'מעשיך' לצורך פרנסה, עדיין יגול את הכל על ה', ישליך יהבו עליו יתברך שיגמור בעדו, ועי"ז אכן תתקיים בידו התבואה לשבע שנות הרעב.

וכך כתב ה'כלי יקר' בריש פרשתן וז"ל. יתכן לפרש עוד בפסוק והיה ה' מבטחו, לפי שכמה מדרגות יש במדת הבטחון - זכרם רבינו בחיי בפרשה זו, ומדרגה אחרונה הוא הבטח בה' בלא סיבה, שלא יחשוב לומר הקדוש ברוך הוא יעשה לי דבר זה על ידי סיבה זו, לפי שאין האדם יודע איזו סיבה לטובתו, כי אולי יחשוב אדם שדבר זה סיבה למציאת מבוקשו, ויכול להיות שהוא היפך מן כאשר זמם, על כן נאמר (תהלים לו ה) 'ובטח עליו והוא יעשה' רצה לומר הקב"ה יעשה הסיבות אשר יראו טוב בעיני ה' יתברך, ולא אתה תבחר בהם. ואילו נאמר בכל מקום בטח בה' הייתי אומר שיתלה הבטחון באיזו סיבה, על כן נאמר והיה ה' מבטחו - רצה לומר ה' עצמו מבטחו בזולת סיבה. ומזה המין היה בטחונו של יוסף שבלי ספק בטח בה' זולת שתלה הסיבה בשר המשקים. על כן הראו לו מן השמים שאין זה סיבת גאולתו מה שחשב הוא כי אם עצת ה' היא תקום^{טו}.

נהורא מגו חשוכא - מתוך הצרה באה הטובה

בפרשתן (מג ו), 'למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח', ובמדרש (בר"ר צא י) אמר הקב"ה 'אני עוסק להמליך את בנו במצרים והוא אומר 'למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח'. וכתב הרמח"ל

ואין לו לתלות תקותו בהשתדלותו רק בהקב"ה, והוא שאמר דוד (תהלים סב ו) 'אך לאלוקים דומי נפשי כי ממנו תקוותי' - כלומר לא בהשתדלותי^{טו}.

בענין זה מצינו דבר נפלא בספר 'אזור אליהו' (מתלמידי הרה"ק מקאצק זי"ע) לבאר בפסוק (מא לג) 'ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם', שלכאורה יש מקום להקשות, לשם מה צריך ל'חכם ונבון', הרי גם טיפש מבין שכדאי לקנות בשעת הזול - כשיש שפע בעולם, לאצור תבואה הרבה, ולמוכרה בשעת היוקר בעת הרעב, ומתרגן, בהקדם דבר, דאין הכונה ל'חכם' המבין בעניני 'מסחר' ועסקים עולם, כי הרי מקרא מלא דבר הכתוב (קהלת ט יא) 'וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר', והכלל ידוע ש'לא כל המרבה בסחורה מעשיר', כי 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום', ואם ח"ו נגזר על איזה איש עוני רח"ל לא יועיל לו כל השתדלות שבעולם, וכן אם נגזר על הרבים 'שנות רעב' רח"ל לא יועילו כל השתדלויות בצבירת בר הרבה וכדומה, וכמו שאכן כן היה במצרים שנתקבו כל התבואות של אנשי מצרים אשר הכינו. לאידך גיסא, א"א שיאמר האדם לא אעשה מאומה, לא אזרע ולא אקצור, כי ממילא הקב"ה שולח לי די מחסורי, שהרי לזה נצטוונו במצות 'השתדלות', ומהי הדרך הנכונה - שיעסוק האדם בפרנסה, אבל בדעתו ידע שכל מעשיו הם רק השתדלות, אבל עצם הפרנסה תבוא לו מידי השי"ת, וזוהי 'חכמה ותבונה' אמיתית (על דרך שכתבו בספה"ק כי 'חכמה' אותיות כח מה, כלומר, שידע ומכיר שאין בו שום כח משלו אלא הוא בבחינת 'מה'), לכן אמרו חז"ל (שבת לא). 'אמונת זו סדר זרעים', כי עליו לצרף למעשה הוריעה את האמונה בה'.

ולכן הקדים יוסף לפרעה שאם רוצה שיהיה האוכל לפקדון לשבע שני הרעב, ויצליח לאצור תבואה

טו. וכן כתב הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקוטי הרי"ם פרשת וישב) על הפסוק 'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו', וישכחהו קאי על יוסף הצדיק, שיוסף שכח מה שאמר לשר המשקים - כלומר, שלא סמך עצמו כלל על מה שביקש מאתו 'זכרתי והזכרתני', רק בטח בה' ולא הייתה לו 'סמיכה' על שר המשקים, ולא נענש רק על מה שאמר בתחילה כי אם זכרתי והזכרתני כי הקב"ה מדקדק עם צדיקיו כחוט השערה.

טז. עובדא שמעתי ממכירי בעל המעשה, באברך שזקוק מידי פעם לטיפולים רפואיים והם עולים להון רב, בלית ברירה נעשה האברך 'נצרך לבריות', במשפחתו המליצו לו לפנות אל אחד העשירים שבעם הידוע כ'בעל צדקה' גדול ונפלא שבוודאי יבוא לעזרתו, אך כיצד 'יגיע' לאותו עשיר, על כן אמר לעצמו 'כתיבה כדיבור דמי', והכין מכתב מרגש עד כדי דמעות בו תיאר את מצבו הקשה, ושלחו אל מספר הפקס של זה הנגיד הנכבד, אך לא

(דעת תבונות פ"ה בד"ה ואמנם) וזה בנה אב, שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה אין מזדמן לו הטוב אלא מתוך עומק עצה נסתרת, על כן יקרה לו קודם לכן צער". וכענין שאמרו ז"ל (ברכות ה.) 'שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתן אלא על ידי יסורים', עכ"ל. והוא נוגע לדין,

איש איש בנגעו ומכאובו, דע לך, כי אין בידינו להבין דעת עליון, אבל זאת תדע, ההסתרה והייסורים הינם הקדמה לטובה, 'ומכשירין' את האדם לקבל הטובה, והכל נהיה בדבר ה' בסיבה ועצה נסתרת להשיבו באחריתו, וממילא יקבלם מתוך שמחה וטוב לבב י".

הועיל במאומה, משום מה עדיין היו בטוחים כל המשפחה שאם יצליח לדבר עם אותו העשיר פנים בפנים תבוא גאולתו השלימה, אלא שעשיר זה מוקף במשרתים ואין כל דרך לקבוע 'תור' להיכנס אצלו, ביום השב"ק – פרשת וישלח עדיין נערך וויכוח בין בני המשפחה את מי יותר קל לחלות פני האדון – את הנשיא של ארה"ב או את העשיר הנ"ל.... עכ"פ, כל זה בא מתוך הנחה שאם יזכה האברך ואכן יפגוש את העשיר וירגש אותו הרי הוא מאושר שבעולם. מה עשה הקב"ה, (אחר כמה שעות) במוצש"ק ישב האברך באחד המקומות הקדושים, והנה... לצידו מתיישב... אותו העשיר בכבודו ובעצמו... האברך המתין שהעשיר יסיים את תפילתו וקיים בו מצוות 'לוויה' כשהוא מתאר בפניו את כל מצבו העגום והקשה, והעשיר, עונה לעומתו, הרי לפניך מספר הפאקס שלי... כאן בא האברך לידי הכרה בה', ונעשה כשומע 'בת קול' מן השמים, רצית להיפגש עם אותו העשיר, הרי לך, אנוכי אביאנו אליך, ואתה את אשר חלמת לא תשיג, שהרי את מספר הפאקס ידעת גם ידעת מקדם, פנה נא אלי ואושיעך בדרכים משלי.

יז. אדרבה, ידע כי במקום המסתור והחושך שם נמצא השי"ת... הממתין ומציץ מן החרכים לראות כיצד ימצאהו זה האיש אז ייטיב לו רבות בזה ובבא. הנה ידוע דבר המעשה ב'בעל שם' ממכילשטאט זי"ע, שמנערותו מפורסם היה כחכם הרזים פיקח אדיר אשר במוחו החריף והשנון כל רז לא אניס ליה, פעם רצה הגראף שבמחוז מגוריו לחזות במו עיניו בפלא הגדול, שלח אחריו וקראו להתייצב לפניו ביום פלוני בשערי ארמונו כי ברצונו לשוחח עמו (כשהיה בן חמש שנים)... בהגיע העת והשעה המיועדת ציווה הגראף לכל משרתיו ואנשי הבית שייעלמו ממקום משמרתם ובהגיע הילד החכם יצטרך למצוא את מקום מושב הגראף בכוחות עצמו... הילד הגיע לחצר הגדולה אשר לפני הארמון הגדול, והגראף רואה מחלון חדרו איך שהילד עומד לרגע – מתבונן ובודק את כל הבנין על כל קומותיו... והנה, ראה זה פלא תוך דקות ספורות והנה הוא עומד בשער טרקלינו של הגראף ומברכו לשלום... וישאלוהו הגראף, אמור נא יקירי, מנין ידע מר היכן מקום מושבי והרי הבית מלא בחדרים ומבואות מדוע החלטת לפנות דייקא לחדרי זה, ויען הילד ויאמר, בעמדי מחוץ לשערי ארמון' והנה רואה אנכי כי בכל החדרים הווילונות פתוחים ועומדים בצדי החלון, זולתי בחדר אחד ויחיד שם סגורים ומוגפים כל הווילונות... משם מיהרתי להחליט כי בוודאי כל הווילונות עומדים צידה כדי שלא יסתירו את האורה ליושביהם... רק באותו חדר שהווילונות סגורים שם מסתתר הגראף – המלך העומד ומתבונן חוצה מתי אבוא לתוכי הארמון הגדול ואדע להיכנס לחדרו ולמצאו...

לימים אמר כי כאן למד יסוד גדול בעבודת ה' – כשאדם רואה וווילונות סגורים והחשכה שולטת – כגון שמתפלל שוב ושוב על איזה ישועה נחוצה ונראה לו שאינו נענה, או שיש לו נסיונות בענין מסויים שאינו מצליח להיפטר מהם... ידע כי שם מסתתר הבורא – מלך העולם העומד ומתבונן מתי יבוא בנו יקירו וימצאהו בתוכי המבוך הגדול הזה. (בתוך שיחתם שאלו הגראף, ומה היית עושה אם חלק ממשרתי הבית היו מורים לך כי מקום מושבי בצד זה ואחרים היו אומרים לך בצד פלוני – להיכן היית פונה, ענה הילד הרי כלל מסור בידינו 'אחרי רבים להטות', א"כ, שאלו הגראף, מדוע אתה מאמין בה' אלוקיך והרי 'רוב' העולם אינם מכירים בבוראך... ענהו הילד, אכן כל זה שהייתי הולך אחרי רוב משרתיך לא הייתי עושה כן אלא בטרם שמצאתי את מע"כ, אבל בזו העת כשהנני כבר עומד לידך בסמוך אליך – אף אם 'כל' משרתי הבית יאמרו לי שהנך נמצא במקום אחר לא הייתי שם על לב כלל וכלל לדבריהם... ורק במקום 'ספק' נהלך אחר הרוב. אף אנו אין לנו כל ספק במציאות הבורא ומה לנו להתחשב בדעותיהם של טועים אפילו אם כל העולם עומד לצידם...)

יח. דברי הדרכה נפלאים נשמעו מהגה"ק ה'סטייפלער' זי"ע (הובא כלשון זה בספר 'אשכנזיה דרבי' ח"א עמ' רכ"ז) שאמר פעם לאדם שזקוק היה לחיזוק, עידוד ונחמה – אל תרבה להתעמק בבעיות העולם הזה. לי היו את כל הנתונים להישאר עם הארץ אילו הייתי שם לב לבעיות הפוקדות את האדם בעולם הזה, והמשיך ואמר, היודע אתה אלו

שהייתה יוצאת, כי שלח ב"ד מכה את החייבים מלקות ברצועה שבידו (מכות כב:), ועל זאת ה'רצועה' היה בנימין מצטער - שלא לקה עוד באותה רצועה, כי אילו היה לוקה עוד היה זוכה שיהא מזבח בחלקו. והדברים נשגבים, כי אין האדם יודע לכמה מעלות טובות יזכה על ידי היסורים, ועל ידי שיוכור עניינים אלו יהא קל בעיניו לקבל את היסורים באהבה.

חנוך לנער - ענייני חינוך הנערים 'לאור' ימי החנוכה

אִיתָא בגמ' (שבת כב:), 'אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, נר של חנוכה שהניחה למעלה מב' אמה פסולה, ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום, מאי דכתיב (בראשית לו כד) והבור רק אין בו מים, ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו', וכבר האריכו המפרשים לבאר השייכות והסמיכות של ב' מימרות אלו. ואפשר לבאר בדרך הרמז, דהנה, איתא במהרש"א (ח"א כא: ד"ה מאי) ש'חנוכה' הוא מלשון חינוך, והיינו שמ'מצוות היום' הוא 'חנוכה הבית' בחינוך הבנים לטובה, והכלל הראשון הוא לחנך את הבנים מקטנותם ממש, כי אז הוא הזמן הקובע את כל עתידם להמשך דרכם בחיים, ואל יחשוב שיוכל להשפיע עליהם לאחר שיגדלו, שכבר אינם 'בידו' אלא עומדים הם ברשות עצמם... וכנגד זה אמרו שנה חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה, ר"ל שזה הרוצה לחנך את בנו לאחר שיגדל ויגיע לבן עשרים שנה הרי חינוך זה 'פסול' ומופקע מעיקרו, מה טעם, כי אם לא חנך

הנה אמרו חז"ל (יזמא יב.) 'מה היה בחלקו של יהודה, הר הבית הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. ו'רצועה' היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי, ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום, שנאמר (דברים לג יב) 'חופף עליו כל היום', לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוכן לגבורה'. ביאור נפלא ביאר בה הגאון הגדול רבי יהודה רבינוביץ זצ"ל (בספרו כרם חמד), עפ"י דברי המדרש (בר"ר צב ח) שבאותה שעה שבנימין 'נתפס' בגניבת הגביע צעקו עליו השבטים בדברי גנאי 'גנבא בר גנבתא' (גנב בנה של גנבת, שהרי אמו רחל גנבה את התרפים) ובתנחומא (מקץ י) איתא עוד 'זהו עומדין ומחבטין לבנימין על כתפיו, ואומדין לו גנבא ברא דגנבתא, ביישתנו, בן אמך את, כך ביישה אמך את אבינו, ובשביל אותן המכות שהכוהו בכתפיו זכה שתשרה שכניה בין כתפיו'. פירוש, שבזכות המכות זכה שבית 'קדשי הקדשים' יהיה בחלקו.

מעתה נשביל להבין מדוע לא זכה בנימין שגם המזבח יהיה בחלקו, כי יהודה לא הכה אותו כשאר אחיו, שהרי הוא 'ערב את הנער' (זה בנימין), להחזירו אל אביו בשלימות, ולכן לא היה יכול להכותו כי אז היה עלול להחזירו פצוע וחבול, ונמצא שלא קיים הבטחתו דמה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא, ומאחר שלא לקה בנימין ע"י יהודה לכן הייתה רצועה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין, ועל זה היה בנימין הצדיק מצטער כל היום - מדוע לא זכיתי שגם יהודה יפליא בי מכותיו, כי אז הייתי זוכה שגם מקום המזבח יהא בחלקי... וזה נרמז ב'רצועה

צרות היו לי בעולם הזה... הרי היו שנים שחייתי בעניות גדולה מאד. בשבתות היינו אוכלים לחם שחור. ושלא לדבר על המלבושים שהיו לנו... וכמה צער גידול בנים היה לי. וכי חושב אתה שאתה הוא המדוכא, דע לך שאת ה'צער גידול בנים' שלי, אפשר היה לחלק למאה... ופירט לו כמה דברים, והמשיך, הקב"ה עזר לי וזיכה אותי בחתן, וביום אחד עזב אותי ונלב"ע, איש עני ואביון עם שמונה יתומים. וכמה בעיות בריאות ושאר עניינים... אילו הייתי מתעסק בכל אלה, לא הייתי לומד אפילו דף אחד, אך הקב"ה עשה עמי חסד, אולי בגלל שלמדתי מוסר, אולי משום מעט התורה שלמדתי בילדותי, ולא שמתני לב לכלום. כל דבר ביארתי לעצמי על פי דברי הספורנו על הפסוק (תהילים כג ד) 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני', מפרש הספורנו, אמר דוד המלך, יודע אני שאתה הוא המכה, ועל כן שבטך שהכיתיני בו לשעבר, ומשענתך שאחרי כן היית לי למשען ועזרתני, (עובדות אלו - שיועד אני ששום צרה אינה נמשכת לעולם, ולאחר המכה באה המשענת וההצלה) המה ינחמוני כאשר שוב חוזרת ופוקדת אותי צרה, אומר דוד המלך, אני שואב חיזוק ונחמה מהתקוה שגם בפעם הזאת תנהג עמי כבעבר, ואזכה שוב למשענתך. אין כל עצה אחרת אלא שלא לשים לב לעולם הזה, סיים מרן וכך ניחם אותו. והלה יצא מלפניו ממש כאדם חדש.

באר הפרשה - מקץ - חנוכה

כתיבה זו על קרן השור דייקא ולא במקום אחר [ובפשוטו הטעם משום שבאותם זמנים היו חורשים עם השור והיה הולך ממקום למקום ועי"ז היה מתפרסם הדבר ביותר, וכפי הנהוג בימינו לפרסם על ה'קאר' (מכונית)], אך יש שפירשו, שבזמנם היו נותנים לתינוק לאכול מתוך קרן השור (ובעין 'בבבוק' הנהוג כהיום הזה), וכמו שמצינו בגמ' (שבת לה:): שיש בשופר תשמיש היתר בשבת - 'לגמץ בו תינוק', ורצו היוונים לעקור את התינוק מתחילתו, על כן אמרו כתבו לכם על קרן השור - באותו קרן בה הנכם מאכילים את התינוקות הקטנים, שתשרישו בהם מינקותם שאין לכם חלק ח"ו. ואם היוונים ברוב רשעותם הבינו שאין זמן מתאים להנחיל התינוק כמו מקטנות ממש, על אחת כמה וכמה שאנו צריכים לדעת ידיעה זו.

וזהו שאמר הכתוב (תהילים קכו ד) 'כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים', שכמו שהרוצה לזרוק חץ לעבר המטרה, הרי כל זמן שהחץ בידו יכול לכוונתו ולהטותו,

אותו עד כה ו'אין בו מים' אזי כבר 'יש בו נחשים ועקרבים' רח"ל... אלא צריך 'להדליק' בו נר ה' מיד בקטנותו ממש, כשהוא עדיין 'למטה מעשרה' י"ט...

בתיב (ישעיה כו ו) 'הבאים ישרש יעקב יציין ופרח ישראל', בדרך רמז יתפרש הכתוב שבא ללמד יסוד החינוך, שתיכף מיד כשבאים - כשבא תינוק לעולם ונולד לו בן מיד ישרש בו אביו שהוא 'יעקב' מזרע האבות הקדושים, והוא בן לאומה הישראלית, וישריש ויחדיר בו שאשריו ואשרי חלקו, ואיוז 'זכיה' יזכה כשיעלה בידו לעשות רצונו בלב שלם, ואם ככה יעשה אזי יציין ופרח, יגדל הילד ויתעלה לאורך ימים ושנים, וגם כי יזקין לא יסור ממנה, ואף יתעלה לבחי' ישראל שהוא המדרגה העליונה, אבל אם לא ישקיע בו מקטנותו יקשה הדבר פי כמה וכמה...

וכך ביארו הא דאיתא (בר"ר ב ד) שמלכות יון הרשעה גזרה על ישראל 'כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל', ולכאורה מה עניין

יט. וכך רמזו בלשון הכתוב (שמות ד ב) שאמר לו הקב"ה למשה 'מה זה בידך ויאמר מטה', והנה הכתיב של 'מה זה' הוא 'מזה', והוא בגימטריא כמניין 'בן', ללמד שה'בן' בידך, והכל תלוי בך, שביכולתך להטותו לטוב וח"ו להיפך. וכמו שנאמר שם עוד (פס' ג-ד) 'ויאמר השליכוהו ארצה וישליכוהו ארצה ויהי לנחש, ויאמר ה' אל משה שלח ידך ואחוז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו', שאם האב משליך את הבן ארצה - שאינו מטפל בו ומחנכו לדרך הישר, הרי הוא נהפך ל'נחש' אבי אבות החטאים רח"ל, אך אם אחוז בזנבו, שמקרב אותו ודואג לו אזי נהפך הוא שוב ל'מטה האלוקים'...

כ. וראה עד היכן מגעת גודל השפעת ההורים על בנם לאורך ימים, דהנה איתא בגמרא (פסחים צו: יבמות עט:): 'אמר רבי יהושע שמעתי שתמורת פסח קריבה ותמורת פסח אינה קריבה ואין לי לפרש' (ופירש"י 'שמעתי' מרבתי, ואין לי לפרש' - שכחתי), וביאר הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע (וכן כתב הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דרך שיחה פרשת וילך) שהכוונה עפ"י מה דאיתא (ירושלמי יבמות פ"א ה"ו) שאמו של רבי יהושע בן חנניה היתה מביאה אותו בעריסתו לבית המדרש כדי 'שיתדבקו אזניו בדברי תורה', וזהו שאמר רבי יהושע שמעתי בהיותי קטן מוטל בעריסה ואיני יודע לפרש - שלא הבנתי את הדברים על בוריים. והרי שדברי התורה ששמע בעודו שוכב בעריסה נחקקו בליבו לאורך ימים ושנים.

וכבר ביאר הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (תורת משה שלח ד"ה בבואכם) בלישנא דקרא (במדבר טו כ) 'ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה', ש'עריסותיכם' הוא לשון קטן המוטל בעריסה, ובא לרמז שכבר משחר הילדות וראשית החיים בעוד שהוא מוטל בעריסה אזי תרימו 'תרומה' אותיות תורה מ' (דהיינו תורה שניתנה למ' יום) והכוונה שיפריש ויגדל אותו לתורה.

הגאון רבי נתן געשטעטער זצ"ל מביא (בספרו דברי בן עמרם ח"א עמ' שיד) על אביו רבי עמרם זצ"ל הי"ד, וז"ל, סיפר לי שאר בשרי ירא וחרד לדבר ה', מוה"ר אליקים קאפל ז"ל, שכאשר נולדתי אמר אדוני אבי הצדיק להמילדת, שאם הילד שיולד יהיה בן זכר אז לא תשמיע שום קול ולא תדבר דבר, וכאשר באתי לאוויר העולם ואבי ז"ל היה בחדר שני ונודע לו שנולד בן זכר התחיל ללמוד גמרא בקול רם, כדי שהקול הראשון שישמע הילד בבואו לעולם יהא קול תורה. עכ"ל, (ומעתה אין פלא שזכה רבי עמרם לבן גדול בתורה כמו רבי נתן זצ"ל).

ובזה ביארו הא דאיתא בגמ' (סוכה מב.) 'קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה', והיינו שתחילת דיבורו יהא בתורה, והכל נגרר בתר רישא.

ימים הנמצאים - תוקף מעלת ימי החנוכה לשעתם ולכל השנה

בה דקדק האדמו"ר מבלאזוב זי"ע (ב'הקדמה' לספר 'צבי לצדיק' שהדפיס בשנת תרצ"ו) בלשונות הכתוב לגבי הברכות שבדרך יצחק את יעקב, שם נאמר (כו כה-כו) 'ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת וכו', ויגש וישק לו, ומדוע חזר הכתוב כמה פעמים על תיבת 'לו', ומבאר כי הנה ברכות אלו לא נאמרו ליעקב לבדו, אלא בזה השפיע יצחק את הברכה לבני ישראל לדורותיהם, ומקור הברכה נמשך על ידי ל"ז גרות החנוכה בכל שנה ושנה, על כן נכתב וחזר נכתב תיבת לו, למען נדע את אשר לפנינו לשאוב ממעיני הישועה מלא חפניים^{כב}.

ובך כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ב נר א ד"ה דבר), וז"ל, ונשאר גם כן לדורות, שיש סיוע בימים הללו לעשות רצונו ית' יותר מן הסדר וההנהגה בכל השנה, בדרך גם ופלא.

אך לאחר שכבר יצא החץ מידו שוב אין בידו להחזירו, כן בני הנעורים, כל זמן שהם קטנים בידך הדבר לכוונם למוטב, אך לאחר שכבר גדלו...

עוד ייאמר בדמיון בני הנעורים ל'חיצים', שכשם שהרוצה לקלוע אל המטרה בלא להחטיא, הרי ככל שיעמוד קרוב אל המטרה כך יגדלו הסיכויים שאכן יצליח לפגוע בדיוק, ואילו אם יעמוד מרחוק יקשה עליו יותר לכוון את החץ, 'כן בני הנעורים', שאם יעמוד בקרוב אליהם, ירעיף מאהבתו ובחמימותו, אזי יהא נקל בידיו לכוונם לדרך הישרה^{כא}, אולם אם יעמוד מרחוק הרי יגדל הקושי פי כמה וכמה. והדברים מפורשים בדברי 'בעל הטורים' על הפסוק (בראשית מד ל) 'ונפשו קשורה בנפשו', וז"ל, קשורה ב' במסורת, הכא (ונפשו קשורה בנפשו), ואידך 'אולת קשורה בלב נער' (משלי כב טו) וכו', מפני שאולתו קשורה בו צריך שתהא נפשו קשורה בנפשו של אביו לחנכו.

כא. רמז נתנו בהא דאיתא בבן האשה השונמית שמת (מלכים ב' ד כט-לד), שבתחילה שלח אלישע את גחזי משרתו עם משענתו להחיות את הילד, 'וגחזי עבר לפנייהם וישם את המשענת על פני הנער ואין קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד לו לאמר לא הקיץ הנער, ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת מושכב על מטתו וכו', ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו ויגהר עליו ויחם בשר הילד', והרי שאי אפשר 'להחיות' את הילד על ידי משענת... כי אם על ידי 'ויגהר עליו' - ש'מחמם' אותו על ידי שמתקרב אליו ומגלה אהבתו אליו... וכבר אמרו כי הנה נתן הקב"ה חוק בעולמו, שמתחילה רואים את הברק ואח"כ שומעים את הרעם, והיינו טעמא כי כבר אמרו חז"ל (ברכות נט:) 'לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב', ואי אפשר שתתפשט העקמומיות שבלב מבלי שתקדם לה 'הארת פנים'...

כב. כבר מילתנו אמורה בדברי המהר"ל [שהם כבירח התיכון בכל מאמריו בחנוכה] שחז"ל הק' קבעו שמונת ימי חנוכה להורות שהימים האלו הם בבחינת 'שמונה' למעלה מדרך הטבע, ואכן ניסים ונפלאות נעשים לישראל בזמן הזה, ולא ניזיל כרוכלא למנותם, אלא נביא בזה שתי עובדות אשר אירעו בשנה שעברה, שנת תשע"ט, וכפי ששמעתי בשעתו מפי בעלי המעשה.

סיפר אחד מבני חבורתנו בעיה"ת בני ברק יצ"ו (בשנת תשע"ט), כי ב"ב לא חשה בטוב כבר כמה שבועות, וחששו הרופאים שהמחלה הידועה מקננת בקרבה, והורו לעשות סדרת בדיקות מקיפות וצילומים, ביום כ"ד בבוקר אמרו הרופאים כי אכן נתאמת החשש הנורא, והם רואים בצילומים את ה'גידול' רח"ל. מיד נפלה בבית אימה וחשכה גדולה, והפעיל האיש עסקנים גדולים שיסדרו לו תור בדחיפות אצל פרופסור גדול, וביקש לקבוע את הביקור אצלו בזמן שאחר השקיעה למען יזכה ל'המתקת הדינים' בכח ימי החנוכה, ואכן בערב היו אצל הרופא שבדק היטב אותם הצילומים, ולטענתו הרופאים הראשונים טעו בדבריהם ואין כאן אפילו זכר לגידול...

עוד מעשה שמעתיו מאחד מבני החבורה באלעד, אשר בנו עבר תאונה קשה בתחילת חודש כסלו, והיה מוטל בבית חולים, והנה מיד לאחר שהחשיך הלילה והחלו ימי החנוכה להאיר על הארץ נעשה נס גדול, ופתח הבן את פיו לראשונה והחל לדבר בשפה ברורה כאחד האדם.

כללו של דבר, כאותו מעשה שפעם נכנס הרה"ק ה'לב שמחה' זי"ע לביהמ"ד בימי חנוכה, והפטיר בלשונו (בקוצר אמרים, וכדרכו), 'אוצרות דרייען זיך און וואלגען זיך, מדארף זעהן צו אריין כאפן' - 'אוצרות' מסתובבים ומתגלגלים וצריך לתפסם ולחטפם. ועל כגון דא היה זועק הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (בירח האיתנים) מנהמת לבו הטהור 'מען

החנוכה, שעל ידי זה מתפרסם הנס ביותר שהנה הספיק פך השמן לשני ימים ולשלושה. ולכאורה תימה רבתי יש כאן מדוע אותו יום שעומד בו נמנה עם הימים היוצאים, והרי לא 'יצא' ועבר מאותו יום אלא זמן קצר מאוד מתחילת הלילה, ועוד היום גדול לפניו [וכגון, ביום השני מדוע מדליק שנים, והלא לא יצא מימי החנוכה אלא יום אחד, ועוד כמה רגעים מתחילת ליל שני]. אלא הא גופא באו חז"ל ללמדנו עד כמה חשוב כל רגע ורגע מימי החנוכה, עד שאם כבר עבר זמן קצר הרי זה נחשב ביום שלם, ומכאן יתעורר כל איש ישראל לאחוז בכל רגע ולנצלו כדבעי^{יד}. ועוד בזה, שבאו חז"ל לעורר אותנו, כי ימי החנוכה עוברים

בה כתב הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקוטי הרי"ם חנוכה) וז"ל. נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ (שבת כא:), כי מצוה זו מאירה אף למי שנפל לרשות הבלי עולם הזה ברשות הרבים ממש, ולמי שהוא ממש מבחוץ תוכל מצוה זו להאיר עיניו שיתהפך לבריה חדשה^{יג}.

והנה נפסק להלכה כדברי בית הלל (שבת כא:) שביום הראשון מדליק אחד וביום השני מדליק שני נרות וכן על זה הדרך עד שביום האחרון מדליק שמונה נרות, וטעמא דמילתא 'כנגד ימים היוצאים' - שבכל יום צריך להראות כמה ימים כבר יצאו ועברו מימי

זאל זיך נישט דרייען ווי א נאר אויפן מארק' - שלא ידמה לאותו שוטה וסכל המסתובב ביום השוק, ובמקום לנצל את הזמן לקנות 'סחורה טובה' בזול ולהרוויח הון רב במשך השנה הבאה, הינו מתעסק בזוטות ושטויות... כג. הנה פרשת מקץ נקראת תמיד בימי חנוכה, ורמזו בה ה'שלטי גיבורים' (שבת עט.) כי 'שנתים' ר"ת ש'מאל נ'ר ת'דליק י'מין מ'זוזה. וב'תפארת שמואל' (חנוכה לו) מבאר שאף מי שנראה לו כי הוא כבר 'מקץ', שכבר בא עליו סופו, ומתייאש מעצמו לאין תקוה, יזכיר לעצמו 'שנתים' - שמאל נר תדליק ימין מזוזה, כי אף ב'שמאל' בידו לשוב ולהתחזק דוגמת הנרות שמדליקים אותם ב'שמאל' ונעשים 'קודש', ולא עוד אלא שמדליקים אותם והם מאירים גם 'למטה מעשרה' - שבכוחם להאיר בכל מחשך, אף לאותם שהם 'למטה מעשרה'... חזקו ונתחזקה, כי השי"ת עמנו בכל מצב שהוא.

כן רמזו לה כמה שמצינו שתקנו חז"ל לרואה נר חנוכה שאף הוא מברך, ולא מצינו כן בשאר מצוות, אלא ללמד שאף מי שהוא מרוחק מן המצוה עצמה והוא עומד מרחוק כדוגמת 'הרואה', גם לו יש עלייה מכח הדלקת נר חנוכה, ואף הוא יכול לברך.

כד. מסופר שפעם יצאו הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב והבעל התניא זי"ע לקבץ מעות לצורך פדיון שבויים, ולא פסחו על שום אחד מבני העיר, ואפילו על הדל שבדלים. והגיעו לעני מרוד אשר התגורר בבית קטן המט ליפול, ובקשו ממנו שירים אף הוא נדבתו, אמר להם וכי אינכם רואים את מצבי השפל עד שאתם מבקשים ממני תרומתי. שאלו רבי לוי יצחק 'מהיכן ירק זה חי', כלומר מהיכן פרנסתך, השיב העני כי הולך הוא ללקוט את בגדי העשירים אשר משליכים אותם לאשפה ונוטלים וגוזרם ומתקן מהם 'שמאטעס' וסמרטוטים להטליא בהם בגדים וכדומה, ואח"כ מוכר אותם בעד כמה פרוטות המספיקות בקושי כדי קניית לחם לקיום הגוף, ומאין לו ליתן להם כאשר לרש אין כל חוץ מהלחם אשר הוא אוכל. נענה לו רבי לוי יצחק אם כן איפוא תן לי שמאטע אחד ונתן לו, מיד אמר הבעל התניא תן גם לי אחד, תמה עליו העני על בקשתו, אך הבעל התניא הכביר עליו דברים בגודל מצות פדיון שבויים וכמובא ברמב"ם שאין מצוה כדוגמתה, ונתן לו. שוב ביקש הקדושת לוי עוד אחד וחוזר חלילה עד שנטלו ממנו את כל 'רכושו'.

אחר הדברים האלה אמרו לו, דע לך כי מן השמים גזרו עליך 'עשירות' - זהב וכסף ואבנים טובות לרוב, אלא שעד עתה נמנע ממך השפע הואיל וכל עסקך היה ב'שמאטעס' וממילא חששו שתמשיך לנהוג כיוצא בזה גם בכל האוצרות הגנוזים ומיועדים עבורך, אך עתה משנטלנו ממך כל אותם בגדים מטולאים כבר יוכל כל השפע להגיע אליך, אך ראה לנהוג בהם כראוי להם.

ולעניינו יאמר, כי חג ה' לנו, ימי החנוכה, ומצפה עבורנו אוצרות יהלומים ומרגליות טובות ללא גבול, אך אנו מתעסקים ב'שמאטעס'.. והקב"ה מצפה ומייחל שנחדל להתעסק בדברי הבל בכדי שיוכל להריק עלינו ברכה עד בלי די. וכלשונו של הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע ('ייטב פנים' הוד והדר אות ב) שורש מצות הדלקת נר חנוכה הוא, כדי לעורר נסים ונפלאות גם עתה. וכתב עוד (אות כו) זהו עיקר תשמישן, להיוושע בהם גם היום.

משמאל ומוזוה מימין והוא עצמו בטלית ביניהם. ומלבד דבריו כי נר חנוכה משפיע מקדושתו על הבית לכל השנה ומועיל לשמירה כמו מוזוה, אזי נכלל בהם כי על האדם לקחת השפעות מנר חנוכה לכל השנה, ושלא יחזור להרגליו ולדרכיו לאחר חנוכה כאילו לא היה כלום^{יג}.

על דרך זה מבאר הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (חנוכה תר"פ ליל ג) הטעם שלא תקנו חז"ל איסור מלאכה בימי חנוכה, כי אם כן היו צריכים להבדיל על הכוס במוצאי חנוכה, ולא רצו חז"ל לעשות 'הבדלה' בין חנוכה לשאר ימות השנה, אלא אדרבה שיהיו האורות מוסיפים והולכים גם כעבור ימי החנוכה.

גם הגה"ק מקאז'גלוב זי"ע (ארץ צבי מועדים עמ' קע) מדייק מעצם שם 'חנוכה' שאינו אלא רק התחלה, וכדרך בני אדם הנכנסים לבית חדש ועושים 'חנוכת הבית', כי ודאי אין תכלית הכניסה אל הבית בשביל חגיגת חנוכת הבית... אלא העיקר הוא הישיבה בבית לאורך ימים ושנים, אלא ששמחים ב'מזמור שיר חנוכת הבית' כי הוא ההתחלה, כך גם ימי החנוכה לא ניתנו רק לשעתם, אלא 'חנוכה נותן כח בכל השנה'.

'במהירות' וכי גז חיש ונעופה, ואם לא יתפוס את הזמן הקדוש הלזה הרי כהרף עין יחלוף, וכמו אותם רגעים שכבר יצאו מתחילת היום.

והחכם עיניו בראשו להמשיך מאורות החנוכה לכל השנה כולה^{יד}, וכמו שהוכיח הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ד ליל א) מהא דאיתא בגמ' (שבת כב. לגרסת השאלות וישלח סי' כו) שצריך להניח את נר חנוכה בפתח הבית משמאל 'כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומוזוה בימין, ובעל הבית בטלית מצוייצת ביניהן', ולבאורה יש להקשות שהרי באותו זמן שמדליק נר חנוכה אין נוהג מצות ציצית שהרי 'לילה לאו זמן ציצית הוא', ומה שייד לומר שנה חנוכה משמאל ובעל הבית בטלית מצוייצת. ומתרץ בזה"ל, אבל נראה כי ע"י מצות נר חנוכה נשאר הארה להפתח כמו מוזוה, להיות רשימו בפתח הבית בכל השנה, עכ"ל. וכלומר, שכשם שכל בית צריך שתהא מוזוה בפתחו 'לשמירה' כך צריך שיהא בו 'רושם' נר חנוכה לכל השנה, ובה מבואר דברי הגמ' שבעה"ב עם טלית מצוייצת, כי אכן אין הכוונה לזמן ההדלקה אלא למשך כל השנה כולה, שכשיצא מביתו (גם כאמצע ימות הקיץ) יהא 'נר חנוכה'

כה. סיפר הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע שאחד מנכדי הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע היה דחוק לפרנסתו, ובלית ברירה יצא לחזור על הפתחים. בבואו לפני אחד הגבירים אמר לו אותו עשיר, אשאלך קושיא אחת שהנני מתקשה בה, ואם תדע ליישבה כראוי אשקול לך שכרך משלם בעין יפה. וזו היתה שאלתו, הנה אמרו חז"ל (שבת קנא:): 'אמר רב יוסף, נקיטין האי צורבא מרבנן לא מיעני, והא קא חזינן דמיעני, אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר' - אמר רב יוסף מסורת בדינו כי צורבא מדרבנן אינו נעשה עני, והקשו על כך שהרי עינינו הרואות תלמידי חכמים עניים, ותירצו שאף על פי כן אינו מחזר על הפתחים]. וסיים הגביר את שאלתו, כיצד אתה תלמיד חכם ובנן של קדושים מחזר על הפתחים, והרי למסקנת הגמרא לא מצינו ת"ח מחזר על הפתחים. פתח הבנש"ק את פיו בחכמה, ואמר לו שאינו מפרש כראוי את דברי הגמ', אלא כך הוא ביאורם של דברים, תלמיד חכם אינו נעשה עני, ואם הינך רואה שביתו ריקם מכל ואין לו פרוטה לפרטה הרי זה משום ש'אהדורי אפתחא לא מיהדר' - כלומר, שלא עשה את ההשתדלות המוטלת עליו לחזור על הפתחים, שאם היה עושה כן בודאי היו מרחמים עליו ונותנים לו נדבות הגונות כפי מהללו ומעמדו.

הוסיף הבית ישראל לבאר עומק הדברים, כי 'אהדורי אפתחא לא מיהדר' אין הכוונה על פתחים של מטה כי אם על פתחים של מעלה, שמי שאינו מחזר ומבקש רחמים בעת שכל פתחי שערי מעלה היו פתוחים בעתות רצון - זה האיש נשאר עני ורש. והדברים אמורים הן בגשמיות ואף גם ברוחניות - אל יהיה שוטה המאבד את שעת הכושר כששערי השמים פתוחים והוא נשאר טרוד בעסקיו ושטויותיו. ולעניינו יאמר, שבימים אלו, המביט אחר 'הדריידע"ל והפונטשעק'ס' (הסביבון והסופגניות) והולך אחריהם ואינו מקיש על שערי תפילות הפתוחים לרווחה, הרי נעבעך יישאר במצבו ל"ע כי אהדורי אפתחא לא מיהדר... והמבין יבין.

כו. בדרך צחות רמזו עפ"י דברי הגמרא (ב"ק נה.) ה'רואה טי"ת בחלום סימן יפה לו, כי זה האיש אשר אינו מסתפק בח' ימי החנוכה, אלא ממשיך גם ל'יום התשיעי' ממחרת החג, אכן סימן יפה לו, ובפרט אם כה 'נדלק' באש הקודש של נר חנוכה עד שגם ב'חלום' רואה אות טי"ת ודאי וודאי שסימן יפה לו...

על נכון, כי לזה לא סני ב'איש האדמה', אלא צריכנו ל'נבון' שיבין היטב עד כמה יש לחוס על כל גרגירי התבואה. ומהאי טעמא נקראת פר' מקץ בימי החנוכה - אחר דבימי חנוכה מאיר אור עליון אדיר וחזק מלעילא, באה ה'קריאה' לומר לן ה'יו' 'נבונים', וזיכרו כי עתה שעת הכושר היא - להעמים מהאור דקדושה על ימי החושך, וכך יהיה בידכם להלחיב את הלב מאור העליון אף בימי החושך. אכן, לכך צריך חכמה ובינה יתירה.

וכך אמר הכתוב בקהלת (ב יג) 'וראיתי אני שיתרון החכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך', וביארו בדרך משל להולך ביער עבות וימש חושך סביבותיו ואינו יודע אנה ילך, והנה לפתע רואה איש מרחוק המפיצה אור, החכם משקיף ובודק היכן היא 'דרך המלך' שעל ידה יצא מן הסבך, ומנצל את האור למצוא דרכו, אך הכסיל אינו משתמש באור אלא יושב בחיבוק ידיים ונהנה מהרגעים העוברים עליו באורה עד שנכבית האש, והרי הוא נשאר ביער. על דרך זה, כאשר אנו זוכים לימי האורה בחנוכה הרי החכם מדליק נפשו באור החנוכה בכדי שישאר לכל השנה, עד שתהא השנה הבאה בחי' שנה אחרת'...

חדש ימינו - ימי חינוך והתחדשות

בגמ' (שבת כא:), 'מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך'. ומן הראוי להתבונן בטעם הדבר שתקנו חז"ל למהדרין וכן למהדרין מן המהדרין צורה אחרת באופן קיום המצוה ממי שאינו מהדר, ולא מצינו כן בשאר מצוות, וכגון לגבי אתרוג, שבין המהדרים

והנה לעולם חלה פרשת מקץ בימי החנוכה, ובודאי לא לחינם נקראת פרשה זו בחנוכה דייקא, דהרי הקריאה מעוררת את הזמן והזמן מעורר את הקריאה, ושניהם תלויין זה בזה. ובפרשה זו רמזה לנו תורה את הדרך הישרה אשר נלך בה למען ישפיעו עלינו ימי החנוכה על כל השנה, דהנה אחר שפתר יוסף את 'חלום פרעה', הוסיף לייצן לו (בראשית מא לג-לד) 'ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים, יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבעי'.

וידועה התמיהה, דהרי 'חכם' נקרא מי שמבין מה שאומרים לו, ואילו 'נבון' הוא המבין דבר מתוך דבר, ולפי זה קשה דהיה לו לסדר אמירתו - תחילה 'חכם', ולאחר מכן 'נבון' (דהרי הנבון בא אחר ה'חכמה' - להשתמש בה, ולהבין מתוכה עוד), ועוד צריך ביאור דמה ענין נבון וחכם ל'שמירת תבואה', הרי לזה נזקקים 'לאיש האדמה' מומחה המכיר את טבע התבואה, כמה חומטין צריך להכניס ולערב בהם כדי שלא תתעפש ותתקלקל, ואפשר לבאר הענין על פי דברי ה'שפת אמת' (ריש פר' מקץ תרל"א) כי טבע האדם שבימי השבע והשפע אינו מחשיב כל גרגיר תבואה, דמתוך שיש תבואה לרוב לא ידקדק על השבלים הרבים הנופלים בדרך, לכן הציע יוסף למנות איש 'נבון וחכם', זה האיש שיוודע לחזות ולזכור בכל עת כי בוא יבוא יום המחר, וכבר בימי השובע יראה לנגד עיניו את ימי הרעב - שאז חסים ושומרים אפילו גרגיר קטן של תבואה, ובוה יתיישבו ב' התמיהות, דלכן הזכיר תחילה לחפש 'איש נבון' - והיינו איש אשר רוח בו להשתמש ב'חכמתו', להבין מעתה עד כמה נצרך לחוס על כל גרגיר תבואה, כי בבוא העת בגמר שבע שנות השבע יצטרכו לכל גרגיר וגרגיר, וגם התמיהה הב' תתיישב

כז. ובגוף דברי יוסף אלו (מא לג) למנות 'איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים', מקשים העולם טובא, מי ביקש ממנו להוסיף עצות והלא לא נתבקש כי אם לפתור את החלום ותו לא, עוד מעיר ה'משך חכמה' (בפרשתו) שלכאורה לא מצינו שפתר את מה שסיפר לו פרעה (מא ג) ש'ותעמודנה (הפרות רעות המראה) אצל הפרות (טובות המראה) על שפת היאור', ומה הפתרון שפתר לו יוסף על זה, ומסביר ה'משך חכמה' שחדא מיתרצא בחברתה, כי יוסף הצדיק הבין בחכמתו, שלכן נעמדו הפרות הרעות והכחושות סמוך לפרות הטובות והבריאות - להורות שבשבע שנות השובע יתמיד במחשבתו לזכור שבוא יבוא ימות רעב, ואכן מה שאמר יוסף 'ירא פרעה איש נבון וחכם' להיזהר על שמירת התבואה לשנות הרעב, כל זה היה חלק מפתרון החלום. וכן בחנוכה בשעה שהאדם עומד להדליק את הנרות או כשאומר הלל והודאה יצייר וימחיש מול עיניו את לילי טבת החשוכים והארוכים, להאיר בהם את קדושת האור של ימי החנוכה.

ומשום הכי היתה דרך חזרתם בתשובה על ידי שמסרו החשמונאים את נפשם על העבודה, וכמו כן הושעים ה' על ידי כהנים עובדי עבודה בבית ה' ועשה להם נס בנרות, וגם לדורות קבעו להדליק נרות תחת אשר הערו למות נפשם על קיום העבודה, ולהלל ולהודות להקב"ה שהיא עבודה שבלב, עכ"ל.

ותמה ה'שם משמואל' (מקץ תר"פ ד"ה ועם דרכנו) שלא מצינו בשום מקום שהחסירו בני ישראל אפילו קרבן אחד בימים ההם, ואם כן במה 'נתרשלו בעבודה'. אלא מבאר, שוודאי הקריבו בני ישראל את הקרבנות אלא ש'נתרשלו' הכוונה - שהיה זה מתוך קרירות ובעצלתיים, וכמצות אנשים מלומדה בלא התעוררות רגשות פנימיות הלב, ועל כן נגזר עליהם לבטל את העבודה, וכאשר החשמונאים מסרו נפשם לחידוש העבודה הרי בזה תיקנו את הפגם מעיקרו, שהוכיחו שהעבודה יקרה בעיניהם עד שמוכנים למסור את הנפש בעדה, על כן הגדיל הקב"ה לעשות עמהם נס ופלא בנצחון על היוונים.

באמת אמרו, כי עצם הנס שנעשה בהדלקת המנורה מורה על עניין ההתלהבות מתוך התחדשות, וכלשונו של הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (תרע"ד ליל ג) וז"ל, כי צורת איש ישראל להיות משתוקק לאביו שבשמים, כי נפשו חלק אלוך ממעל, וכמו שלהבת המתנענעת ונמשכת למעלה, וזהו ענין קליפת יון שהיו רוצים לטמטם את הלבבות שלא יהיו נמשכים ומתלהבים

ובין שאינם מהדרים נוטלים 'אתרוג' אחד, אלא שזה המהדר נוטל אתרוג נקי יותר או נאה או גדול יותר, אבל לא שמענו שהמהדרין יקחו שני אתרוגים וכדומה. ונתבאר בדברי הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תר"ס ד"ה איתא המהדרין) שכל עניינו של נר חנוכה הוא 'התחדשות' בעבודתו ית"ש¹, לעקור את 'ההרגל' ועשיית המצוות כמצוות אנשים מלומדה, על כן תיקנו שבכל יום ידליקו באופן שונה מיום אתמול, בכדי שלא יתרגל להדלקת נר חנוכה, אלא בכל יום יהיו בעיניו כחדשים, ויגש אל המצוה מתוך התעוררות לב בהתלהבות מחודשת².

והנה, הפוסקים מקשים, מדוע קבעו חז"ל את ימי חנוכה להלל והודאה ולא למשתה ושמחה, ואילו פורים נקבע ליום משתה ושמחה, ותירץ הב"ח (סוף סימן תר"ע) כי עיקר הגזירה בפורים היתה מפני שנהנו בגופם מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב.), וכיון שהפגם היה בגוף על כן נענשו בגזירת כליון הגופים, דהיינו להשמיד להרוג ולאבר את כל היהודים רח"ל, ועל כן ישבו בתענית לענות את גופם עד שנתבטלה הגזירה, לפיכך כאשר עינו את גופם וצמו שלשה ימים ועשו תשובה נתבטלה הגזירה, ולפיכך גם היו"ט שנקבע לדורות תיקנו בו ריבוי אכילה ושתיה שהם צרכי הגוף כדי לזכור עיקר הנס. אבל בחנוכה היתה עיקר הגזירה מפני שנתרשלו בעבודה, ועל כן נענשו שביטלו מהם העבודה שהיא צרכי הנפש, כדתניא בברייתא (אוצר המדרשים אייזנשטיין עמ' 193) שגזרו היוונים על ביטול קרבן התמיד ושימאו את כל השמנים וביטלו מלהדליק נרות המנורה,

כח. והסמיך לזה (תרל"ד ליל ג ד"ה חנוכה) את לשון הכתוב (תהילים מ ג-ד) 'ויעלני מבור שאון מטיט היום וגו', ויתן בפי שיר חדש, כי טיט היום רומז ליוונים שרצו להטביעו בתוך הטיט והרפש שלהם, והקב"ה הצילנו מידם והעלה אותנו מאותו טיט היום, ועי"ז ויתן בפי שיר חדש, כי חנוכה הוא זמן של התחדשות, ושירו לה' שיר חדש.

כט. ובאמת כל יום ויום הרי הוא עומד בפני עצמו, וכמו שכתבו התוס' (תענית כח: ד"ה ויו"ט) וז"ל, דחנוכה דינא הוא לגמור הלל, דכל הח' ימים היה הנס מתגדל, והיה כל חד וחד יום טוב. וכעין זה כתבו הבית יוסף והב"ח (סי' תרעג) שבכל יום נתחדש הנס ונתגבר הנס. והאי טעמא כתב ה'כל בו' (סי' מד) שנהגו להחליף את הפתילות בכל יום, 'כי בכל לילה היה הנס מתחדש' (עוד ביאר, שהוא זכר למנורת המקדש שהיו מחדשים את הפתילות בכל לילה). ונמצא שבכל יום ויום צריך להודות ולהלל יותר ממה שהודה להקב"ה עד עתה, שהרי הגדיל חסדו עלינו ביום זה יתר מהימים הראשונים. ועל אחת כמה וכמה שלא יהיה בבחי' פוחת והולך' בהדלקתו...

אגב גררא, כבר מילתנו אמורה עד כמה ההלל וההודאה ממשיכים רחמים וחסדים, והנה מצינו באברהם שביקש על הצלת סדום ועמורה ולא נענה ואילו לוט ביקש ונענה, ולכאורה תימה רבתי יש כאן היאך הועילה תפלתו של לוט יותר מתפילותיו של אברהם, ואמרו דבר נורא, כי התחיל דבריו באמרו 'הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך' (לעיל יט יט), ומאחר שפתח בהודאה על כן נתקבלה תפלתו (פשיטא שאין אנו מדברים על אברהם אבינו, שאין חקר לקדושתו ואין לנו שמץ השגה בתפילותיו הקדושות, אלא רק על הלימוד לדידן).

בחיית חדשה וכו', כי בכל רגע ורגע בא אור חדש וכו', וזה מתאים לענין ישראל שהיו אז באותה בחי' בחיות חדשה בכל רגע ורגע בלתי מתיישנת כלל ולא נתקררו האהבה והחיות^ל.

עפ"ז מבאר הא דאיתא בגמרא (שבת כג:) 'הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים', וכבר דקדק המהרש"א מדוע לגבי שאר מצוות כתיב 'הזהיר במוזהר' זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה למלית נאה,

אחר השי"ת כמו שמטמטמין (סותמים) מקור נובע מים, כי היו מתנגדים לזה שישראל יש בהם חלק אלוך ממעל, וזהו שגזרו 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל', וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום נתלהבו נפשות ישראל ביותר להימשך אחר השי"ת ברשפי אש שלהבת' המתלקחת ומתלהבת למעלה, ולאות אמת שנרצה עניינם למעלה בא הנם בנרות שענין הנר שהשלהבת עולה מאלי' למעלה, השמן נמשך אחר הפתילה ועולה בלהב אש אוכלת בכל רגע ורגע

ל. פלאי פלאות הביא בספר 'קרן אור פני משה' (למוה"ר רבי משה ז"ל ממשפחת הויזין בק"ק קאפנהאגן דפוס תקמ"ו, פר' מקץ) דכתיב בפרשתן (מג ז) 'ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו, וברש"י, 'אפילו עצי עריסותינו גילה לנו', וצ"ב איזה נסתרות יש בעצי העריסה ומה גילה להם יוסף... וז"ל. ואולי הענין בהקדים מה שכתוב במדרש (בר"ר נג י) על הפסוק (כא ח) 'ויגדל הילד ויגמל'... אמר רבי לוי לא 'נדנדה' עריסה תחילה אלא בביתו של אברהם אבינו. ואולי הענין ע"ד מה שכתב בזוה"ק (פר' פנחס ריח:) בתשובת שאלה לשואל ששאל למה כל אומה ולשון אין מתנועעין בעת תפלתן וקריאת נימוסי דתיהן כי אם אומה הישראלית לבדה והיתה התשובה, ע"ד משל מן הנר, כי שלהבת האחוזה בפתילה היא מתנועעת תמיד והוא כי כל דבר מבקש תפקידו ושואף להדבק אל שורשו ואחר כי יסוד האש הוא למעלה - השלהבת שואפת לעלות אליו להדבק בו ואינה יכולה כי נאחזת בפתילה, ע"כ היא מתנועעת... כן לאשר כי נשמת האיש הישראלי חלק אלוך ממעל כמו שאמר הכתוב (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו, והיא קרויה 'נר' כמו שאמר הכתוב (משלי כ כז) 'נר ה' נשמת אדם' היא משתוקקת לעלות אל מקור מחצבה, אך בעת אשר האדם עוסק בעניינים גופניים ארציים גשמיים אז היא נכנעת ושוקטת, ובעת אשר יעסוק בעניינים רוחניים כמו תורה ותפלה אז היא מתעוררת בכח ואומץ אשר נתוסף בה ע"י הדברים הרוחניים ושואפת לעלות אל שרשה ואינה יכולה כי היא קשורה בגוף בגזרתו ית"ש עד יום פקודתה, ע"כ מכח התנועה של הנשמה מתנועע גם הגוף.

והנה כתיב ב'מסילת ישרים' (שער הזריזות פ"ז), וז"ל, ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו ודאי שלא יתעצל בעשיית מצוותיו... ואמנם התבונן עוד שכמו שהזריזות הוא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן (להיפך -) מן הזריזות יולד ההתלהטות. והאדם אשר אין החמדה הזאת לוהטת בו כראוי 'עצה טובה' היא לו שיזרזו ברצונו כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובוודאי שיותר מסורה בידו החיצונה מהפנימית וכו' עכת"ד.

ע"פ הדברים האלה אפשר לומר כי המנהג הנהוג בנוהג שבעולם שכשמשכיבין את התינוק בעריסה מנדנדין את העריסה ומניעין אותה אנה ואנה. עיקר המנהג הזה 'מנהג ישראל' הוא, ומנהגם תורה ויראת שמים, וחסידיים ואנשי מעשה יראי ה' וחרדים אל דברו הולכי בדרכיו שומרי בריתו וזוכרי פקודיו לעשותם ואת בניהם ילמדון מנעוריהם ללכת בדרכי ה' המה יסדוהו בחכמתם הרבה, ע"ד שאמר הכתוב (משלי כב ו) 'חנוך לנער... גם כי יזקין וכו' - להרגיל את הנער מקטנותו על התעוררות תנועה החיצונית, המילדת ההתלהטות הפנימי ולהסיר ממנו מכשול הכבדות והעצלות כי ההרגל הוא טבע שני.

וברבות הימים כאשר ראו האומות את אנשי האומה הישראלית עושים כן לבניהם דימו כי הנדנוד והתנועה מסוגלים להשתיק התינוק מבכייתו או להביא לו השינה, ויעשו גם הם לבניהם עריסות כאלה, ובאורך הזמן מחמת הצרות והגלויות נשכח גם מרוב אומה הישראלית טעם נדנוד העריסות ויחשבוהו לסגולה כנ"ל, וכן יש מנהגים רבים הנראים שהונהגו ע"ד הטבע ויש להם שורש ועיקר גדול בעבודת הבורא ב"ה, אשר נתייסד ע"פ אנשי מעשה צדיקים יסודי עולם.

והנה בריש פסחים (ד.) למדו חז"ל 'זריזין מקדימין למצוות' מאברהם שנאמר (כב ג) 'וישכם אברהם בבקר', ומזה נראה בעליל כי אברהם היה הראשון שהמציא הזריזות כי ראה כי היא מדרגה לקניית השלימות, ומאהבתו העזה את הבורא ב"ה רצה שילכו בניו בדרכיו, וכמו שהעיד עליו הכתוב (שם יח יט) כי ידעתינו למען אשר יצוה את בניו

מערתה, הזמן גרמא, לעזוב את כל ההרגלים, ואפילו מעשינו הטובים ייעשו מעתה עם חיות והתלהבות, כמי שמקיימה בפעם הראשונה בחייו - אחר געגועים של שנים רבות...

יתן לכם רחמים - המתנהג עם רעהו ברחמים ינהגו עמו כן מן השמים

בפרשתן (מגיד), 'וא-ל-ש-ד-י יתן לכם רחמים לפני האיש', ולכאורה קשה מהו יתן לכם, והיה צ"ל יתן עליכם רחמים וכדומה, שהרי כוונת הדברים שה' יתן בלב האיש שירחם עליהם, ולא שהם ירחמו. ומבאר הגה"ק רבי שלמה קלוגר (אמרי שפר בפרשתן) כי בראות יעקב אבינו שבניו זקוקים עתה לרחמי שמים מרובים, שהרי זה 'האיש' נוהג אתם ביד קשה - שמעון איננו ואף את בנימין עומדים הם לקחת ומי יודע מה יעלה בגורלו, ומה יעלה בגורל כל הבנים הנחשדים כמרגלים... מה עשה, ידע שהקב"ה מתנהג עם בני האדם ב'מידה כנגד מידה', וכן אמרו חז"ל (שבת קנא:) 'כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים', על כן בירכם 'וקל-ש-ד-י יתן לכם רחמים - שיגלגל לפניכם שתרחמו על הבריות, לפני האיש' - קודם שתגיעו אל

הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין, ואילו כאן כתיב 'הרגיל' בנר (עיי"ש), אלא 'שגם לדורות זהו הענין של נר חנוכה להימשך אחר השי"ת בלהב אש עולה למעלה בכל רגע בהיות חדשה ללא התיישנות וללא התקררות, וגם נר של שבת יש לומר שהיינו הק' וכו' (עיי"ש), ומעתה יש לומר כי 'הרגיל בנר' הכוונה שהוא רגיל תמיד בהתחדשות, ולא רק לפרקים, על כן שכרו שיהיו בניו ת"ח מאחר שהוא רגיל תמיד בהתחדשות ממילא יהיו תולדותיו כיוצא בו.

וכן העמיסו צדיקים בלשון חז"ל (שבת כא:) 'מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק', דהכוונה לבטל את הרגילות בקיום המצוות.

ומתאמרא בשם ה'חתם סופר' זי"ע, דבגמרא (שבת קה:) איתא 'כך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד', כי עצת היצר הרע היא לומר לאדם 'עשה כך' בלא מחשבה וכוונה תחילה, (בלשוננו אפ-געטוהן) דהיינו כמצות אנשים מלומדה, והמקיים באופן זה את המצוות אזי לבסוף יש ביד היצר אף לומר לו לך עבוד... לא

וכו', המציא מעשה העריסה לתינוק באופן שתוכל להתנדנד ולהתנועע כמו אותן שבזמנינו שאין עומדות על כרעים ככרעי המטה אבל כרעי העריסה קבועים בדף אחד עומד על חודו, ותחתיתו עגול שיתנדנד בנקל או תלויה בארבע חבלים, כדי להרגיל את הנער מקטנותו בתנועה המילדת הזריזות (שהוא) המוליך התלהטות הפנימית כנ"ל, ולהסיר ממנו הרגל הכבדות והעצלנות.

וקודם זמן אברהם היו העריסות כמו מטות קטנות על ארבעה כרעים שאין ראויות להתנדנד, ואדרבה אולי חשבו שיותר יפה לתינוק שינוח במנוחה על משכבו וישן מהרה כי גם הגדולים לא ידעו ממעלת הזריזות מאומה, ואברהם שהיה ראשון שהמציא הזריזות הוא הראשון אשר תיקן עריסה ראויה להתנדנד, וזהו שאמר רבי לוי לא נדנדה עריסה תחילה אלא בביתו של אברהם.

ויכול להיות כי לא נתפשט צורת מעשה העריסה שתיקן אברהם כלל בין האומות כי אם אחר ימים רבים וזמן ארוך כשפרו ורבו בני ישראל ותמלא הארץ אותם, אז נתפשט לבין האומות. אבל בימי יצחק ויעקב ובניו לא היו עריסות כאלה אלא בבית יעקב אשר הלך בדרכי יצחק ואברהם אבותיו, ועריסות בני האומות היו כאשר היה מקדם קודם זמן אברהם. וז"ש במדרש על מה שאמר שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו הם הבנים הקטנים שנולדו מקרוב, 'אפילו עצי עריסותינו' גילה לנו - שאין צורתם כצורת עריסות כל אנשי הזמן, ואם פרט קטן כזה ידע בחכמת ניחושו, איך נכחד ממנו לומר שאין לנו אח.

לא. כבר אמר הרה"ק השרף מקאצק זי"ע (אמת ואמונה, תקצ"ט) על דברי המדרש (קה"ר א ג) שהאריכו לתאר למה דומה האדם במשך כל ימי חייו ומסיימים 'הזקין הרי הוא כקוף', ותמה ה'שרף' וכי מה חטאו זקני העם שמדמים אותם לקוף, אלא, הכוונה שכשם שקוף עושה את הפעולות שרואה שסובביו עושים, כך אותם ה'זקנים' ברוחם שעושים את כל עבודתם, תורתם ותפילתם רק כי כך נהגו אבותיהם, או חבריהם, או הם עצמם...

האיש (ויתבאר תיבת 'לפני האיש' כמי שאומר 'קודם'), וממילא בבואכם לפני האיש יתן לו ה' רחמים לרחם עליכם לב.

איתא בגמרא (שבת לג:) שלאחר שיצא רשב"י מן המערה אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא, וביאר ה'בן יהודע' מה ענין זה לזה, 'ונראה לי בס"ד, דידוע דאמרו רז"ל אם אדם עושים לו נס מנבין לו מזכויותיו, אך יש צדיקים שיעשה להם כמה ניסים ואינו מנבה להם כלום אלא עושה עמהם הנסים בתורת צדקה, ותלוי בדבר אחד, שאם אותו צדיק אוהב לעשות חסד חנם עם הבריות, שעושה להם טובה שאין לו הנאה ממנו, אז מדה כנגד מדה יעשה לו הקב"ה נסים בתורת צדקה ומתנת חנם שאין מנבה לו מזכויותיו כלום, ועל כן רצה רשב"י לתקן מילתא להיטיב עם הבריות, מאחר שנעשה לו נס במערה ורצה שלא ינכו לו מזכויותיו כלום (עבור הנס הגדול שנעשה עמו), ומהאי טעמא 'סיהר את עיר טבריה עשה אותה נקיה', כי במעשה זה לא היה לו שום הנאה מאחר שאינו כהן, וגם לא היה גר שם, ומעתה ינהגו עמו מן השמים ג"כ במידה כנגד מידה - בהנהגת חסד ורחמים מבלי לנכות משכרו וזכויותיו. ומדבריו למדנו כיצד ביד האדם לזכות ש'קל חנון ורחום' יתן לו מתנת חנם (שהוא מהותה של מידת 'חנון') אף אם אינו חנון ואינו כדאי, והוא ע"י שיעשה טובות לאחרים שאין לו הנאה מהם, אזי יתעורר עליו משמאל בדרך מדה כנגד מידה רצון להשפיע עליו מתנת חנם לב.

שנראה מעלת חברנו - ובזה ישכין שלום בפרשתן (מב יח-ב), 'זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא, אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם, ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו בן', וצריך ביאור מהו זאת עשו וחיו - את הא' אני ירא, מאי יש להם לעשות היות והוא ירא ה', ועוד, מאי 'ויעשו בן', הלא עדיין לא עשו - שעדיין לא הביאו את בנימין לארץ מצרים, ושפי הוי ליה לומר שקיבלו על עצמם לעשות בן, ולא שכבר עשו (ובשלמא אם היה כתוב 'ויעש בן' בלשון יחיד היינו מפרשים דקאי על יוסף שעשה בן - שאסר את שמעון לעיניהם, אבל 'ויעשו' בלשון רבים נראה דקאי על השבטים), וביאר הר"ב מפרשיסחא זי"ע (חדות שמחה אות ז בפרשתן), והוסיף שמצוה לפרסם תירוצו זה, דהנה הדרך הנכונה להשקוט מחלוקת ומריבה בין שני אנשים - שכל אחד יאמר שהצדק בל עמו, ויחפש מעלות טובות אצל זולתו ובזה תשקוט המריבה, ואל תאמר שנצרך לזה 'אור האבוקה' - למצוא ברעהו איזה מעלה טובה, לא כן, כי לכל אחד יש מעלות טובות שאין אצל אחרים, ולאידך גיסא יבדוק במעשי עצמו למצוא בהם איזה חסרון, וכאשר תהא ידיעה זו ברורה אצלו, ממילא כבר ישלים עם רעהו ויפייס את בעל מחלוקתו, בראותו כי הלה חשוב יותר ממנו עשרת מונים, ובזה יקל עליו להשפיל כבודו ולבקש מחילתו וסליחתו.

וזוהו אומרו לאחיו זאת עשו וחיו - הביטו נא והתבוננו שאת האלקים אני ירא, ואחר שתחשיבו אותי לא

לב. כה אמר הגה"ח רבי נחום גאלדשמיד זצ"ל שהנה איתא בגמרא (ב"ק פה:) שהקוטע ידו של חברו נותן לו דמי ידו, וכיו"ב בכל מום - שמין אותו כמה הוא להמכר כעבד שיש לו יד ולעומתו כשאיין לו יד, אבל חרשו נותן לו דמי כולו, כי החרש איננו שווה מאומה, ונראה לרמז בזה ענין נפלא, מדוע אינו שווה מאומה, כי אם הנך 'חרש' ואינך יכול לשמוע כאב של אחרים, וכל חייך הוא רק עבור עצמך זה אינו שווה ערך כלל.

ואפשר להסמיק הא דאמרו משם הרה"ק האמרי אמת זי"ע שאף אם אין אדם יכול לעזור לשני ולסעוד אותו, ואם אין בכוחו לדבר עמו דברים המתיישרים על הלב, לכל הפחות ישמע אותו ויקשיב לשוועתו שגם בזה הוא מצילו ומעודדו - כשמרגיש שיש אחד שמבין מצוקתו, וכמו שנאמר (לז כא) 'וישמע ראובן ויצילהו מידם', שעצם השמיעה היא ההצלה.

לג. ב'דברי שמואל' ביאר בלשון הכתוב בפרשתן (מב כז) 'ויפתח האחד את שקו וכו' וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו, וז"ל, יש בזה רמז, שאם יהודי פותח את ידו ושקו לפזר לצדקה, אזי ימצא את צרור כספו בשקו, הקב"ה ישלם לו כל טוב. עכ"ל.

לד. אי' במדרש (בר"ר פח ז) ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו - כל היום היה מתנה תנאים ומלאך בא והופכן, קושר קשרים ומלאך בא ומתירן. וביארו במפרשים, ששר המשקים היה עושה לעצמו סימנים וקשרים בכדי לזכור את בקשת יוסף הצדיק לדבר עליו טוב לפני המלך, (וברד"ל הוסיף עוד, שלא היה מוכן לכך, משום שהיה טרוד ביום ההולדת

ננצח בזאת המלחמה, על כן אין לומר 'על הנצחון'... ומה שאנו מודים 'על המלחמות' - וכי איזה טובה יש בהם ב'מלחמות', אלא, כי אכן, אנו מודים על עצם הדבר שעדיין לא נתייאשו ועדיין אנו עומדים בשדה הקרב איש איש במלחמתו ובנסיגותיו... לה, כי אם היינו מרימים את ידינו בייאוש כבר מזה עידן ועדנים לא הייתה לנו תקומה.

וזאת עלינו ללמוד ביתר עוז באלו הימים, מהחשמונאים הקדושים שהיו רק מתי מספר נוכח אלף אלפי ראשי גייסות ורבבות החיילים תחתיהם, ואף על פי כן יצאו נגד היוונים, והרואה יתמה ובי לזאת 'מלחמה' יקרא, אין זה כי אם 'המאבד עצמו לדעת', שהרי לפי המציאות לא היה אפילו ספק קל שבקלים שיוכלו עמוד וינצחו במערכה ניטשת זו, תשובתו היא, כך הוא במלחמת הקדושה¹, יש לצאת למערכה מבלי לחשוב

יהיה בינינו עוד מצה ומריבה, והיינו ויעשו כן - שהחלו להתבונן במעלתו ולאידך בחסרונם, וזה גרם להם להכיר ולהתוודות על מכירת יוסף, וכמו שאמרו (פסוק כא) 'אבל אשמים אנחנו על אחינו' שמצאו בעצמם חסרון, וזו היתה תחילת דרכם להחזיר את השלום ביניהם.

יש לכם חלק - יחשיב כל פעולה קטנה ובזה יינצל מן הייאוש בנוסף על הניסים אנו אומרים '...ועל המלחמות....' וידוע הדיוק מדוע אין מודים ומשבחים 'על הנצחון' רק אומרים 'על המלחמות' (וכבר אמרנו את ביאורו של הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע שללמדך בא שברוחניות עושים 'יום טוב' על עצם עריבת המלחמה וכלל לא על הנצחון - שהוא מתנה מן השמים). וביאר הגאון גאב"ד פוניבז' זצ"ל, שהרי המלחמה לא הייתה מלחמה גשמית אלא מלחמה רוחנית - ומלחמה זו עדיין לא ניצחנו עד היום הזה, ורק בביאת המשיח

והגיטוי של פרעה). והמלאך בא והתיר הסימנים - כדי שאכן ישכח. ולכאורה יש להתבונן, מה ראה שר המשקים לשוב במשך כל היום ולהתנות תנאים ולקשור קשרים, אחר שהוא רואה שוב ושוב שמשמים מסבבים שבכל פעם יבוא מלאך ויתירם, הלא זה הוא אות ומופת כי לעת כזאת אין חפץ ורצון בשמים ממעל לחלץ את יוסף ממסגרים. יש שביארו, דהמדרש בא ללמדנו, דכאשר עומד לפנינו אי מי הנצרך עתה ל'טובה', ומצפה מאתנו שנמלא משאלותיו ונשלים חסרוננו, עלינו להמשיך ולהתאמץ לתומכו ולסעדו, גם כאשר נראה לנו שיש 'רמזים משמים' שבמקרה זה איננו צריכים לעזור ולסייע...

ולדין ייאמר, אף ש(בדרך כלל...) איננו מורגלים בקבלת 'הודעות' מן השמים, עכ"פ עלינו לראות ש'הודעות המתקבלות מן הארץ' (מסרים ארציים) ושיקולים של 'קטנות' מאותם 'חשבונות רבים' אשר ביקשו בני האדם לא ימנעונו מלעשות כל שביכולתנו למען זולתנו במחשבה דיבור ומעשה.

לה. בדרך צחות אמרו בפסוקים בפרשתן (מא נג-נד) 'וְתִכְלִינָה שבע שני השבע... וְתִחְלִינָה שבע שני הרעב', והנפקא מינה בין תיבה זו לזו - שאותיותיהם שוות, זולתי אות ח' וכ' המתחלפות ביניהם. והנה האות 'ח' עומדת על ב' רגליה, ואילו האות 'כ' שוכבת, והיינו כי כאשר האדם משכיב עצמו ונותן לייאוש לשלוט עליו ואינו עושה מאומה להמשיך בדרכו, זה גופא 'סוף וכילוי' דרכו, והיינו 'ותכלינה'. משא"כ המעמיד עצמו על ב' רגליו ואינו מתפעל אלא ממשיך בדרכו על זה אמרו 'ותחילנה' - שבזה עצמו נולד מחדש ופתח לעצמו פתח לשוב ולהתרומם. לו. דע לך עיקר גדול בשמירת הקדושה, התורה והמצוה, כי פעמים הרבה יבוא היצר אל האדם בפריצת 'חומות מגדלי' בדברים קטנים ופעמים בדברים נראים חשובים כל כך, ואחרי נפילת האדם באלו, ימשיך אתו עוד 'פסיעה קטנה' ושוב פסיעה קטנה, עד שיוכיח לו כי ממילא מן ה'נופלים' והחלשים בעם הוא, מדוע לא ימשיך עוד בדרכו היורדת מטה מטה, וכבר רמזו צדיקים במנהג ה'דריידעל' (סביבון) שהוא מסתובב על 'שפיץ' קטן, ולהשריש בדעתנו שא"א לוותר על שום הנהגה יהודית ושום דין בתורה אפילו ב'נקודה' קטנה, ורק כך נהיה שמורים שלא להתקלקל בדברים חמורים.

וכמו שאמר הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (אדר מאמר ב דרוש ח אות י) עה"פ (בראשית ג יח) 'וקוץ ודרדר תצמיח לך', שהיצר מפריע בקוץ קטן ונקודה קטנה [חילוק בין ד' לאות ר' שהוא נקודה אחת, וגם החילוק בגימטריא ביניהם הוא 196 כגימטריא של 'קוץ'], וכידוע שתיבת 'יון' נבנית מג' אותיות שכל אחת יורדת למטה יותר מהקודם, דהיוונים באו להכשילם לאט לאט בדברים קטנים עד שהפילם מטה מטה. ואמר עוד דהוא גם חיזוק שאין לאדם לחשוב איך אגמור כל המוטל עלי, דמבקשים ממנו רק להתחיל עם קוץ קטן ונקודה קטנה וכבר יעזרנו הקב"ה להשלים הכל.

הרי ממילא לא אוכל לנצח, כהחשמונאים שהתחזקו בבטחונם, ואכן לבסוף היה להם ניצחון גדול^ל.

ובך מבאר הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (תרע"ט ליל ד'), שהחשמונאים למדו מהיוונים עצמם להשתמש בכוח עז ותעצומות זה, כי הם דומים לנמר שהוא עז שבחיות, כמו שנאמר בדניאל (ז ו) 'וַאֲרוּ אֲחֵרֵי בְנֵמָר' ופירש"י 'החיה הזאת השלישית היא מלכות אנטיוכוס'. ופירוש 'עזות' של הנמר כי אינו חזק בטבעו אלא שבעזותו עושה מעשים שהם למעלה מכוחותיו, אינו מפחד לצאת למלחמה נגד אחרים החזקים יותר ממנו [וזהו אומרם (אבות ה ב) 'הוי עז כנמר', כי מדת העזות יש ללמוד מהנמר שהוא עז שבחיות], ובעזות וחוצפה זו הפליגו והכריחו את ישראל לכתוב על קרן השור שאין להם חלק באלוקי ישראל חלילה, ומהם עצמם למדו החשמונאים להתנהג במדת העזות דקדושה, ויצאו כשהם מועטים וצעקו מי לה' אלי. אף לדידן - בימים ההם בזמן הזה ייאמר, על כל איש מישראל לחזור ולזכור

תמיד הגם שהיצה"ר מסיתו שאין בו כוחות דקדושה ואינו שוה מאומה, בכל זאת יתגבר עליו במדת העזות, כי פיו דיבר שוא ושקר, והאמת שיש בו חלק באלוקי ממעל והוא אהוב וחביב בשמים, וכל יהודי חשוב כבן יחיד אצל השי"ת, לכן אם ישקיע ויעבוד את ה' כפי כוחו יצליח.

שמואל תאמר, כיצד לא אתייאש, והרי באמת רחקתי מהקב"ה ומעבודתו, תשובתו, שיתחיל להחשיב כל פעולה טובה שלו אפילו הקטנה ביותר, וכן איתא מהרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (לחנוכה דף מה. ד"ה חשבותי) על הפסוק (תהלים קיט נט) 'חשבותי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך', וז"ל. חישבותי - לשון חשיבות, רגלי - לשון רגילות, שצריך כל אחד אף שהוא במדרגה פחותה מאד, להחשיב בעיניו כל דרך וכל פעולה שהוא עושה בעבודת השי"ת. ולהאמין ולירע שכל פעולה באיזה מדרגה שהיא פועלת למעלה למעלה^{לח}. ובוה יוכל לעזוב הרגילות שלו ולתקן הכל, כי כל זמן שאינו חשוב בעיני

ולכן דריידעל הוא בלי שוליים רחבים היינו בלי גדר וסייג, ולכן כל הזמן נופל אנה ואנה למעלה ולמטה, ולדידן גם כן ייאמר, כי 'סכנה' גדולה היא מי שאין לו 'גדרים וסייגים' - כל חד וחד בדיליה, שזהירות מ'כלים' שונים, מללכת למקומות מסויימים וכו'... כי עלול ליפול בכל רגע ורגע, ורק הקובע גדרים וסייגים יצליח לעמוד חזק בעקרונותיו ולא יפול כל הזמן לכל הצדדים.

לז. גם ידע להחשיב כל דבר קטן כגדול, ומרומז במנהג ה'דריידעל' (סביבון) שהוא מסתובב על 'שפיץ' קטן מלמטה, וע"ז מסתובב הכל, להראות חשיבות כל דבר, אפילו אם הוא כ"כ קטן ונראה ככלום.

וכן אומרים משם הרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע, לרמז בפך אחד של שמן, דאע"פ שהוא דבר קטן ונראה כאינו חשוב אפ"ה דייקא מזה נמשך נס חנוכה ללמדנו שגם מדבר קטן ביותר יכול לצמוח ממנו דבר גדול ואין לזלזל בשום דבר אף פעם.

ובעלי הרמז רמזו במצות נר חנוכה ש'זמנה' כל עוד שלא כלה רגל מן השוק, והיינו לכחצי שעה (והאידינא, לא קיי"ל כן ומצותו כל הלילה, ורק לדעת הרמב"ם גם בזמנינו מעכבת הדין של חצי שעה), ולא מצינו בכל התורה שיעור קצוב - כל כך קצר, לזמן המצוה, שהרי מצה מצותו כל הלילה עד חצות, וקרי"ש הוא עד שלש שעות וכו'] והוא כנ"ל דבחנוכה מלמדים להאדם גודל חשיבות כל דבר קטן ואפילו בשיעור קטן של חצי שעה יכול וצריך לקיים המצוה ואם אינו מחשיב ומנצל זמן זו הרי הוא הפסיד מצוה גמורה ואין לה תשלומין, כי גם זמן קצר כזה הוא חשיבות לעצמו.

ע"ד זה י"ל עוד, כי כשמסובבים ה'דריידעל' מעט מלמעלה הוא מסתובב פעמים רבות אין ספור למטה, כי אחר שעשה את ההתחלה זוכה לסיוע ועזרה מאת השי"ת מן השמים, וכמו שאמר הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע על מאמרם של ה'מקובלים' (ראה בספר 'קב הישר' החדש פרק צו הערות 'קב נקי' אות ד, ליקוט נרחב בזה) דמפני שחזר יעקב אבינו ב'מעבר יבק' להחזיר את הפכים קטנים זכה ברבות הימים לנס של חנוכה, ומן השמן אשר בפכים הקטנים יצק יעקב על המזבח אשר בנה למחרת היום, כדכתיב (בראשית כח יח) 'ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה, ויצוק שמן על ראשו', וממנו הדליקו החשמונאים במנורה ובדרך נס דלק שמונת ימים, ואלמלא היה יעקב מתעצל מלהחזיר את הפכים הקטנים היו מפסידים נס גדול כזה, ללמדנו שעל ידי דבר קטן הנעשה כדבעי ומפנימיות הלב אפשר לזכות לנסים ונפלאות עצומים.

לח. לשון נפלא מצינו ב'שערי העבודה' ל'רבינו יונה' (א) וז"ל, פתח הראשון הוא, שידע האיש העובד ערך עצמו, ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחשיבותם וחיבתם אצל הבורא יתברך, וישתדל ויתחזק תמיד להעמיד

ממעזריש] זלה"ה, שהקב"ה שמח במעשינו ובמצותינו ובתורתנו, כמאמר הכתוב (משלי טו כ) 'בן חכם ישמח אב', ואנחנו נקראים בנים למקום, עי"ש עוד, ומכאן שצריך לזוהר מאד מאד שלא להיגרר אחרי ענוה פסולה, אלא לכלכל צעדיו ולדעת להשתמש בעת הצורך במדת ההתנשאות של (דה"י ב' יו ו) 'ויגבה לבו בדרכי ה'".

עצמו לא יוכל לעזוב את הרגילות שלו ולשוב לדרך הטוב. וזהו 'חישבתי דרכי' שהחשבתי את דרכי, ואשיבה 'רגלי' שבוזה השבתי כל הרגילות שלי אל עדותיך'. ממשיך ה'בית אהרן' בדברים נלהבים - 'התפילה הראשונה שצריך האדם לבקש מאת השי"ת. שישבח ממנו כל השמות שהורגל בהם מנעוריו ח"ו, שלא יבלבלוהו ולא יפול בעצבות ח"ו'.

זאת' היתה לי - סגולת זאת חנוכה לזש"ק ולפרנסה טובה וכל מיני ישועות

כתב הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (מאמרי חורשי כסלו שבת מאמר ב י) 'מרגלא בפומייהו דרבנן רבותינו כת הקודמים, אשר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקריות בעין ראש השנה, הנה לדעתי עיקר הסגולה ביום האחרון הנקרא בפי כל זאת חנוכה' לט, שבבית יום

איתא ב'קדושת לוי' (לפורים, קדושה שלישית) 'זוה הוא עיקר עבודת האדם עבור לעשות נחת רוח להבורא ב"ה, אמנם אם מתייאש את עצמו ואומר שאין להקב"ה נחת רוח במעשיו, הגם שיהיה סובר שהוא עניו ושפל בדרך, אם מתייאש את עצמו ואומר שאין להקב"ה נחת רוח בתחתונים, אין זה נקרא עניו ושפל בדרך, אדרבה הוא נוטה קצת למינות זכו, וכן אמר אדמו"ר בוצינא קדישא מהו' דוב בעריש [המגיד הגדול

עצמו במעלה ההיא, ולהתנהג בה תמיד, בכל יום ויום יוסיף אומץ לקנות מעלות ומדות, אשר יתקרב בהם לבוראו, וידבק אליו. ואם היה ראשיתו מצער אחריתו ישגא מאד, ויעשה אשר לא יבשו אבותיו מדרכיו וממעשיו, כפי כחו והשגת ידו, ויצא לו מזה - כי כאשר יתאווה תאוה, יעלה בלבבו גאוה לעשות דבר שאינו הגון, יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו, וישיב לנפשו ויאמר - אדם גדול וחשוב כמוני היום, שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונשאות ושאיני בן גדולים בן מלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים ולאבותי כל הימים, ואם חלילה וחס לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכיו הפריצים, להגלות נגלות כאחד הנבלים, למלאת תאוותו בחיקו. כאשר אמר המשל 'כל מי שאינו מתבייש מנפשו אין לנפשו ערך בעיניו', על כן האיש העובד ישתדל תמיד להשיג ערכו וערך הצדיקים והחסידים ומעלתם חשיבותם וחבתם לפני השם ית' ודבקותם, ויבין וישכיל וידע כי יוכל להשיג מעלתם וחשיבותם וחיבתם כאשר יעבוד כמותם כל ימי חייו ועתותיו ושעותיו ורגעיו כפי כחו והשגתו, כמו שנאמר (דברים ל יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו', כי הא-ל ית' אינו מבקש מבני אדם כי אם לפי כחם כאשר יתבאר בע"ה וגם האבות ז"ל לא עבדוהו כי אם לפי כחם והשגתם.

פעם התלונן הגאון רבי יוסף דוב סאלאוויצקי זצ"ל (בנו של הגרי"ז זצ"ל) לפני הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע, שבכל לילה מלילות החנוכה 'קול נשמע בביתו' מהסעודות שעורכים הבחורים - חסידיו, והם מאריכים בסעודתם עד לשעות מאוחרות מאד (והתרעם על הביטול תורה), נענה ה'בית ישראל' ואמר, הלא כתב הרמ"א **שקצת מצוה איכא בסעודות בחנוכה**, אך הגרי"ד לא הסתפק בתשובתו, ושאלו מיניה וביה, דרק 'קצת מצוה' יש בהם, ומדוע הם מרבים בזה כל כך, השיב לו הרבי הבחורים שלי מחשבים 'קצת עבירות' לעבירות גדולות, אם כן בדין הוא ש'קצת מצוה' יחשב ג"כ למצוה רבה...

לט. איתא בבית אהרן (מב.) וז"ל, פתח ואמר, עיקר הנס ביום השמיני, הגם שבכל שבעה היה הנס מ"מ עיקר הוא השמיני שהוא למעלה מהשבעה, וכפי שאומרים העולם על נס דער נס איז איבער דער וועלט.

הגה"ק מאוסרובצה זי"ע אמר, שהנה כבר היה זאת לעולמים שנר ידלוק שבעת ימים, וכמו שמצינו בשרה אמנו שדלק הנר מערב שבת לע"ש, אמנם שידלק שמונה לא מצינו אלא בחנוכה, ואכן, כשדלק הנר ביום השמיני אז נגלה לעיני כל שהוא נס שלא כפי סדר ההנהגה ומעל דרך הטבע, ובא זה ולימד על שאר הימים שהכל הוא 'מנין שמונה', אך עכ"פ זאת חנוכה עצמו ודאי הוא תוקף הנס.

עוד הוכיחו זאת צדיקים מסדר קריאת התורה, שבכל ימי החנוכה קוראים מעניין הנשיאים, ואילו בזאת חנוכה קוראים בפר' 'בהעלותך את הנרות' שהוא ממש מעניינו של יום - הדלקת נמרות, ללמדנו שהעיקר הוא ביום זה.

להדליק נר של חנוכה ש'מונת ימים, שאם מדליק הנרות כל שמונת ימים זוכה למחיה ולפרנסה בריווח.

ידוע בשם המקובלים - שבכל יום מימי חנוכה מתעוררת מדה אחרת משבחי הקב"ה שאומרים בברכת 'יוצר אור' בתפילת שחרית 'פועל גבורות, עושה חדשות, בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות, בורא רפואות, נורא תהלות, אדון הנפלאות', הרי שמונה, ובכל יום יש שפע אחר כפי הסדר שנמנה כאן, נמצא שבזאת חנוכה נשפעת המדה של אדון הנפלאות, היינו שהנהגת הנפלאות והניסים נעשית כמו טבע ביום זה^מ.

ובן פירש הרה"ק מהר"ש (הראשון) מבאבוב זי"ע בפסוק (תהלים קיח כג) 'מאת ה' היתה זאת היא נפלאות

זה לפקוד עקרות (הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע היה חוזר על דברים אלו בשולחנו המהור בזאת חנוכה, וכן נהגו כמה צדיקים)^מ.

עוד זאת מסוגל יום זה ביותר לפרנסה טובה ומזוני ריחיקי^{מא}, וכמו שרימז הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע (זאת חנוכה) בפסוק (דה"י א' כט יא) 'לך ה' הגדולה (זה יום א' דחנוכה), והגבורה (יום ב'), והתפארת (ג'), והנצח (ד'), וההוד (ה'), כי כל בשמים ובארץ, והמתנשא לכל לראש (ו'), לך ה' הממלכה (ז') והעושר והכבוד' זה זאת חנוכה, שאפשר לזכות ביום זה לשפע רב של פרנסה ועשירות, וגם שאר ימי חנוכה מסגולים לעשירות, וכמו שכתב ב'ערוגת הבושם' (פרשת ויגש) לרמזו בן מן הפסוק (בראשית מה ה) 'כי למחיה שלחני אלקים לפניכם', שלחני ר"ת

הוסיף ה'שפת אמת' (תר"מ ד"ה אא"ז) כי הנה בכל יום קוראים סדר ההקרבה של נשיא אחד, ואילו ביום השמיני קוראים סך כל הקרבנות, 'קערות כסף שתים עשרה' וכו', ללמדנו שביום האחרון נכללים בתוכו כל הארות הימים שעברו.

מ. סיפר הרה"ק ה'חקל יצחק' זי"ע שאביו הרה"ק ה'אמרי יוסף' זי"ע המתין שנים רבות לאחר נישואיו לזש"ק ולא נפקד, באחת השנים ב'זאת חנוכה' הזכירה אמו את עצמם לטובה לפני הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע, לא ארכו הימים ולתשעה חודשים נולד להם בן למזל"ט.

כתב ה'אמרי נועם' (סוף יום ז' דחנוכה) כי 'בנים פרנסה' עולה כמנין 'זאת חנוכה' (497), ללמדנו שהזמן גרמא לפעול בבני ובמזוני.

מא. פעם נכנס יהודי אל הגאון ה'חזון איש' זצ"ל, והתאונן בפניו על מצבו הדחוק בענייני פרנסתו, והוסיף ואמר, שזקוק הוא לנס גדול כדי שיצליח לפרוע חובותיו ולחזור לדרך המלך, ולא בכל יומא מתרחיש ניסא, נענה החזון"א ותיקן אותו כך 'לאו, בכל יומא מתרחש ניסא', היינו שלא כן הוא, ויכול האדם לזכות לנס. וב'זאת חנוכה' תרומתו איתנייהו ביה, חדא שאפשר לזכות לניסים בכל העניינים, ועוד כי בזמן זה אין טבע כלל, וכל עניני העולם מתנהלים למעלה מדרך הטבע, ואז הנס גופא בדרך הטבע.

מב. שמעו נא למעשה נורא שאירע לפני עשרות בשנים, בישיבתו של הגאון רבי חיים יצחק חייקין מתלמידי החפץ חיים בעקס-לע-בען שבצרפת חלה אחד התלמידים ונתגלה 'גידול' בצווארו ל"ע, מיד החישו אותו לפני רופאים מומחים וכולם כאחד אמרו שיש כאן סכנת נפשות, ואין מנוס מלנתח אותו בדחיפות כדי להסיר הגידול, אולם מאידך עצם עריכת הניתוח אף היא כרוכה בסכנת נפשות, שכן אם ינתחו יתר על המידה אפילו כחוט השערה או אם שמא תזוז הסכין במשהו יש חשש מיתה בדבר, והבהילו את הבחור לרופא מומחה היושבים בפאריז, ואף הוא הסכים שמוכרחים לנתחו להצילו, אבל גם הוא חשש לקחת את האחריות על עצמו. באותו הזמן התגורר הרה"ק רבי איציק'ל מפשעווארסק זי"ע בפאריז והלכו לדרוש בעצתו לדעת כדת מה לעשות, והנה זה מעשה היה כג' שבועות לאחר חנוכה, אמר להם הרה"ק עדיין שמורים עימי פתילות מימי החנוכה העבר עלינו לטובה, קחו פתילות אלו ושינחם הבחור על אותו המקום ויסתגר בבית ג' ימים ובל יצא חוצה (ומי יעמוד בסוד קדושים), מלאו את דבריו, לאחר מכן שב הבחור אל הרופא, וזה ערך לו 'צילום' וראה שהנה סר ה'נגע' לגמרי ואין זכר למה שהיה, ויצא בהתפעלות ושאל מי הוא הרופא הלזה שעשה את הנתוח, הרי הוא ממש יחיד מומחה בתחומו שהוריד את כל מה שהיה צריך להוציא בדיוק נמרץ לא פחות ולא יותר...

ואכן, לעשות מופתים כאלו עם הפתילות לאחר חנוכה זקוקים אנו לכוחו הגדול של איש האלוקים רבי איציק'ל, אך עתה חנוכה היום, וכל אחד יכול לשדד מערכות הטבע, וכדבריו של הרה"ק מרוז'ין שאפילו איש פשוט הוא כצדיק הדור.

ידוע מה שכתב המהר"ל (נר מצוה ח"ב) שהנהגת העולם בחנוכה היא למעלה מדרך הטבע, דבנהגת הטבע מצינו רק מספר שבע, כמו שבעה ימי שבתא ועוד, וכל הגבוה ממנין שבע הוא למעלה מדרך הטבע, ומאחר דחנוכה הוא מספר שמונה, על כן כל השפעתו עלינו הוא - ניסים ונפלאות למעלה מדרך הטבע, ולפי זה אפשר לומר דחיבה יתירה נודעת לו ל'זאת חנוכה' שהוא יום השמיני של חנוכה, ונמצא שאז הוא שמיני שבשמינית, המורה על כפילות ההנהגה למעלה מן הטבע, גבוה מעל גבוה^מ.

הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (חנוכה תר"מ ד"ה אא"ז) מבאר, שזאת חנוכה הוא כ'שמיני עצרת', דהנה אמרו חז"ל (הובא ברש"י ויקרא כג לו) שנקרא 'עצרת' - כי 'עצרת' אתכם אצלי, כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר, אמר, בני בבקשה מכם

בעינינו, שהיום השמיני המרומז בתיבת 'זאת', מוכן ומזומן לפעול דברים שהם בבחינת 'נפלאות בעינינו', וכמו שאמרו צדיקים שאפשר למשש בידים את ההנהגה הניסית הנשפעת מלמעלה ביום גדול וקדוש זה^מ.

'בזאת' אני בוטח - ביד כל אחד לפעול ביום 'זאת חנוכה' גדולות ונצורות

ונתנה תוקף קדושת היום כי גדול היום לאדונינו, ואמר הרה"ק מרו"ן זי"ע (עירן קדישין השלם) מה שהצדיקים יכולים לפעול בראש השנה ויום הכיפורים יש ביד כל יהודי פשוט לפעול בזאת חנוכה.

יש שביארו את הענין כי אין נצרך כהיום הזה להביא את הניסים והנפלאות אלא הם מובנים ועומדים בשמי מרום, על כן סגי בתפילת כל יהודי פשוט להוציאם מן הכח אל הפועל.

מג. ב'חסד לאברהם' (זאת חנוכה) להרה"ק רבי אברהם מראדאמסק זי"ע מביא, שיום זה מסוגל לעורר את הגאולה השלימה, כדכתיב (במדבר ז פד) 'זאת חנוכת ביום המשח אותו', 'המשח' מלשון משיח בן דוד, לרמז שהוא הזמן המסוגל למהר ולהחיש גאולתנו ביום זה.

ואחרים נתנו רמז דר"ת של 'משיח' הוא 'מ'דליקין ש'מונת י'מי ח'נוכה', ובא ללמד שבימי חנוכה יש ניצוץ מאורו של משיח, והזמנים נעלים ונשגבים ביותר, וצריך רק להתחזק שלא תיפול עליו תרדמה גדולה ועמוקה חלילה (ראה בזרע קודש ליל א ד"ה וכן).

מד. פעם ציווה הרה"ק רבי אשר מסטאלין זי"ע לזמר בזאת חנוכה, 'הדרן עלך מסכת חנוכה והדרך עלן מסכת חנוכה' כלומר זכינו לקיים ולסיים את מצוות חז"ל בחנוכה, ולכן תפילתנו 'הדרך עלן' היינו שיחזור האור וישפיע ויאיר עלינו (ויתפרש 'הדרן' מלשון חזרה, וכדאשכחן בש"ס טובא עירובין נב. ועוד 'הדרי ב'), שיהיו ניכרים עלינו האורות בכל ימות השנה (בית אהרן דף מה: ד"ה לזאת חנוכה).

ותנאי קודם למעשה שתהיה לו שייכות אמת ליום גדול זה, מספרים על החסיד רבי שמואל מונקעס זצ"ל שרצה פעם לנסוע אל רבו הרה"ק בעל ה'תניא' זי"ע, אך לא הייתה הפרוטה מצויה בכיסו לשלם ל'בעל עגלה', לכן חיפש בשוק אם יש סוחר הנוסע לסביבות העיר לאדי ויוכל להצטרף אליו בנסיעתו, ואכן מצא סוחר אחד שהיה צריך להעביר הרבה חביות של יי"ש מהכא לעיר הסמוכה ללאדי, אך הלה התנצל שאין לו מקום בתוך הקרון בעבורו רק מאחורי העגלה אצל החביות אם מסכים לשבת שם, ר"ש שמח שיוכל לנסוע אל הרבי ולא שם לבו כלל אל 'מקום ישיבתו', אלא שבאמצע הדרך הרגיש ר"ש כי כל גופו יקפא בעוד רגע (אחר שישב במקום פתוח - מקום המשאות) והוא בכלל סכנה ופיקוח נפש, נכנס ר"ש אל תוככי העגלה וביקש רשותו של בעל העגלה לשתות מעט 'משקה' כדי לחמם את עצמותיו היבשות, הלה הסכים לו בחפץ לב, ואכן על ידי השתיה חימם את גופו והציל את חייו. ויהי בבואו ללאדי נכנס אל הקודש פנימה והושיט ידו כדי לקבל ברכת 'שלום עליכם' וגם 'צאתכם לשלום', תמה הרבי על הדבר הזה וכי לא באת הנה אלא לקבל שלום ומיד לחזור לביתך, השיב ר"ש, תכלית הנסיעה לרבי ללמוד ממנו את הדרך אשר נלך בה בתורה ועבודה, 'אולם עתה למדתי את המלאכה שעלי לעשות כבר בדרכי הנה', והסביר את דבריו, כי בנסיעתו ישב מסובב בהרבה חביות של יי"ש ואעפ"כ קפא מרוב קור, ורק אחר שפתח את החביות וטעם מן היי"ש והכניסו בפנימיותו אז התחמם בכל גופו, ומזה למד, שיכול האדם לעמוד בזמנים גדולים ונעלים ולהסתופף בצל צדיקים וקדושים ואעפ"כ ישאר קר כקרח, ורק ביגיעה ועבודה רבה יכניס את האור בפנימיות לבו, ולכן הוא חוזר לביתו כדי לעבוד על דבר זה, ולאחר זמן ישוב לקנות עוד דרכי העבודה.

אומרים מטעם 'אפשר מלך יושב על כסא דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה' (ר"ה לב:), ומשמע שם שבלא 'תשובת' ספרי חיים וכו' היה לנו לומר הלל שלם בר"ה ויוה"כ. השתא נמצא שששה ימים הראשונים של חנוכה משלימים לימי הפסח, יום ז' דחנוכה משלים לראש השנה, וזאת חנוכה היא כנגד יום הכיפורים.

מתנה זו מורה על האהבה רבה שיש להשי"ת אל ישראל עמו, וכמו שרימוזו ה'ישמח ישראל' (חנוכה אות נג) בפסוק (תהלים מא יב) 'בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי', בזה שהבורא נתן לנו 'זאת חנוכה' ניכר גודל האהבה והרצון שחפץ השי"ת בעמו ישראל, ועלינו מוטלת החובה לנצל את הזמן כדבעי, כדי 'שלא יריע אויבי עלי', בימים ההם ובזמן הזה.

מיהו צריך לזכור את שני הצדדים, וכפי שאמרו צדיקים שמצד אחד אומרים בהתפעלות 'זאת חנוכה', היינו שאפשר להרגיש ולראות את הניסים והנפלאות הנשפעים ביום זה כי הוא עיקר החנוכה, אולם לאידך גיסא יפרש בניחותא 'זאת חנוכה', ותו לא, והיינו שהימים חולפים ועוברים. ולא יתחרט למחר שלא ניצלו כדבעי¹.

זאת עשו וחיו, להודרו כל אחד ליקח לידו את ספר התהלים בידו ביום גדול ונשגב זה, ולפני ה' ישפוך שיחו לבקש מעומק הלב ובהשתפכות הנפש

עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם', והרי בפרשת אמור הסמיכה תורה את חג הסוכות לציווי הדלקת המנורה, דכתיב בתריה (ויקרא כג ב) 'ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור', ובדרך רמז מביא ה'רוקח' (ריש הל' חנוכה) שלכן קבעו שמונת ימי חנוכה דומיא דחג הסוכות שאף הוא שמונת ימים, אמור מעתה, שזאת חנוכה דומה בטעמו לשמיני עצרת, ואם אמרו על שמיני עצרת בזה"ק (ח"ג לב.) ובהוא חדושתא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו (באותה שעת שמחה, לא נמצא אצל המלך כי אם בני ישראל עצמם), ומאן דיתיב עם מלכא, ונטל ליה בלחודיה, כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה (והיושב עם המלך לבדו יקבל כל אשר ישאל מאתו), אף על זה היום נאמר כן - כל מאי דבעי שאיל ויהיב ליה².

ומתאמרא בשם צדיקים שקדושת יום זה היא כמו יום הכיפורים, כי כבר איתא מהגר"א (על תיקוני זוהר) שחז"ל קבעו לומר הלל שלם בשמונת ימי חנוכה כנגד שמונה ימים בשנה שהיו צריכים לומר הלל שלם ואין גומרים בהם את ההלל, ובאו אלו ומשלימים על אלו, ואלו הם ח' הימים - ששה ימי פסח שאין גומרים את ההלל (שהיה לנו לומר בהם הלל השלם, אלא שבשש"פ אין אומרים מטעם (מגילה י:)) 'מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה', ואף בכל חוה"מ כן, עי' מ"ב ת"צ סק"ז), וראש השנה ויום כיפור שאין

ולדרכינו למדנו, שיכולים לעבור על האדם כל ימי החנוכה והוא ימשיך לקפוא מקור רחמנא ליצלן, ואם לא יחקוק הדברים על לוח לבו כיתד בל תמוט לא יוכל לעולם להתרומם, לפיכך יכין עצמו מבעוד מועד, ובעיצומן של ימי החג 'ישתה' ויריק לתוכו את כל עניני החג, ועי"ז יזכה להתחמם ולהתלהב מן האש הגדולה.

מה. ולפי זה הרווחנו ליישב קו' הבית יוסף (תר"ע), שאכן מצד הדין היה לקבוע רק שבעת ימי חנוכה, דהנס היה רק שבעת ימים, אך הקב"ה מבקש מאתנו עכבו עמי עוד יום אחד נוסף על השבעה ימים, וביום 'זאת חנוכה' מתייחד קוב"ה עם כנסת ישראל בינם לבין עצמם בייחוד עליון ונשגב, ואין המקטרגים והמשטינים רשאים להיות שם באותה שעה, וממילא ממלא קוב"ה לישראל כל משאלות לבם לטובה ולברכה.

מו. הגה"צ רי"ש אונגאר זצ"ל גאב"ד 'חוג חתם סופר' (ב"ב) היה אומר משם רבו הרה"ק ה'ויגד יעקב' מפאפא זי"ע, שלפעמים בהגיע יום זאת חנוכה עורך האדם חשבון הנפש ונופלים בלבו מחשבות עצבות ויאוש, בראותו שלא מילא כראוי את הזמנים הקדושים בימים אלו, אמנם, על זה אמרינו ליה, התגבר בשעה זו לדחות מחשבות פסולות אלו, כי 'זאת חנוכה, עדיין עומדים אנו בתוקפן של ימי החנוכה - עדיין אפשר לפעול נשגבות. זאת ועוד כי 'הכנעה' זו גופא היא תכלית ימי החנוכה, וזהו 'זאת חנוכה', להביא את האדם לידי שפלות וענוה (אבל לא לעצבות ויאוש ח"ו). ויזהר שלא יתקיים בו חלילה (תהלים צב ז) 'איש בער ולא ידע וכסיל לא יבין את זאת', להיות כשוטה וכסיל שאינו מבין ומנצל את גודל הזמן של 'זאת חנוכה, ומחמת חוסר ידיעה נותן ליום זה לעבור מבלי להתאמץ למלא אסמיו בהשפעות טובות, אלא 'לו חכמו ישכילו זאת' ויבינו סגולתו של יום גדול וקדוש זה להתחזק ולומר 'בזאת אני בוטח'.

לבטל תורה ומצוות, אם בן הימים הקדושים האלה ראויים ביותר להתמדת התורה יותר מבשאר ימים, כי תלמוד תורה כנגד כולם (פאה א א), ובפרט ב'תורה שבעל פה'.

וז"ל הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (דרושים לחנוכה) ואם בן שעיקר הנס היה רק על שרצו להעבירנו מתורתנו הקדושה, והקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו הצילנו מגזירה הזאת, מהראוי לכל אחד אשר בשם ישראל יבונה, לשום כשכלו להתמיד בתורתו יתברך, כי הם ימים ראויים לכך, דהיינו שבכל חנוכה החל להאיר עלינו הארתו יתברך מתורתו, עכ"ל^{מט}.

וכבר אמר הרה"ק רבי מנחם מנדל מקאצק זי"ע, שהאור של כל יום טוב טמנו חכמים בחלק התורה שלו, דהיינו בהלכות החג בחג, כי האור נגנו בתורה, וכ"ש בחנוכה שכל עיקרו גנו בתורה, כי גזרו היוונים 'להשכיחם תורתך' והחשמונאים התגברו עליהם, לכן פשוט שאי אפשר לזכות לאורות של חנוכה בלי האור של התורה. דורשי רשומות אמרו להעמים במאמרם (ברכות נא:) 'אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו', אורו זה תורה ככתוב (משלי ו כג) 'ותורה אור', ללמדנו שאי אפשר 'לברך' על הנר של חנוכה עד שיהנה מאור התורה.

שיזכה לצאת מכל המיצרים בגשמיות וברוחניות^{מז}, כי ביום הזה אשר הבורא מריק עלינו רב שפע מכל טוב אין לנו אלא לקיים בנפשנו 'הרחב פיך ואמלאהו' לבקש מבעל הרחמים ובוודאי ימלא משאלותינו^{מח}.

מאי חנוכה דתנו רבנן - זמן ראוי לעסק התורה

בסוגיא דחנוכה (שבת כא:) אחר האריכות דברים איך וכמה על האדם להדליק, באו חכמי התלמוד ושאלו 'מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה', ולבאורה הוי להו להתחיל ולפרש מאי חנוכה תחילה ואח"כ לבאר ולפרט את פרטי ההלכות, ולהאמור יש לומר, כי רק אחרי לימוד דף גמרא אפשר לנסות להבין 'מאי חנוכה', אבל בלי כח התורה פשיטא שלא ישיג מאומה. ועוד רמז לכך, דכמדומה שלא מצינו שום קושיא שיש עליה כ"כ הרבה תירוצים כקושיית ה'בית יוסף' (סימן תרע) מדוע קבעו שמונת ימי חנוכה ולא שבעה, הלא דבר הוא, ואולי סיבב הקב"ה כך כדי ללמדנו שעיקר יום טוב של חנוכה הוא לימוד התורה ביגיעה והתמדה ולחדש חידושים לאמיתתה של תורה.

כתב ב'של"ה הקדוש' (חלק עשרת הדברות, מסכת תמיד אות קנ"ב), תוכחת מוסר לחנוכה - יחשוב שעיקרו נתקן להלל ולהודות לה' יתברך, על כי היוונים חשבו

מז. פעם נכנס הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע בזאת חנוכה לבית המדרש, ומצא את החסידים משחקים ב'דריידעל' כמנהג ישראל תורה, נענה ואמר להם 'וואס מ'שפילט חנוכה - קען מען נאך פאר-שפילן, אבער וואס מ'שפילט זאת חנוכה - קען מען נישט פאר-שפילן...' (מה שמרוויחים בימי חנוכה, שכידוע אפשר להרויח כסף במשחק זה אפשר עוד להפסיד, שבמשחק הבא יכול להפסיד כל מה שהרוויח במשחק זה, אבל מה שירוויח בזאת חנוכה יתקיים אצלו לעולם).

מח. כה אמר הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע בימי החנוכה ('חנוכה' ד"ה עוד אמר) צריך האדם להאמין, שבאמירת תהלים אפשר לצאת מכל השטותים ומכל המיצרים ומכל השינויים שיש לאדם - ובזה יוכל עמוד נגד מחשבות הייאוש שמכניס בו היצר.

מט. וביותר בעת הדלקת הנרות וכמו שנאמר (משלי ו כג) 'כי נר מצוה ותורה אור', כמאמרו של הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, שאחר הדלקת הנרות ראוי להגות בתורה, כי בכח התורה ישיג את שלימות האור מן הנרות

(שש"ק ח"ב, הובא בלקוטי הרי"ם, חנוכה)

וכבר שאל הרה"ק מקאצניץ זי"ע לאיש שראהו מתפלל בכוונה, האם נסית ללמוד לאחר תפילת 'אתה חונן' איזה לימוד שנתקשית בהבנתו עד עתה, והיה אומר בזה"ל, לאחר שבעיניהם רחוקים שיפעלו האיק יכולים לפעול באמת הרי"ם חנוכה). מליצה נאה אמרו בלישנא דגמ' (שבת כג:) 'הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים', כי כבר ידוע שגם הקב"ה כביכול מקיים את המצוות, וכמו שכתבו בספה"ק (קדושת לוי דרושים לחנוכה ובשא"ס) שגם הקב"ה 'מדליק נרות', והלא כולנו בנים למקום, וא"כ מסגולת המצווה שנהיה תלמידי חכמים אחר שהקב"ה הוא הרגיל בנר...

אגב גררא, מן העניין להביא מה שפירש הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע בדרך צחות, כי 'הרגיל בנר' רומז למי שלומד תורה בלילות טבת הארוכים כאשר החושך יכסה ארץ, ואז זקוק הלומד להאיר חשכת ליל ע"י הנר למען יוכל ללמוד כדרכו, בשכר זאת זוכה לבנים תלמידי חכמים. וכבר קדמו לפרש כן ב'עיון יעקב' (שם).

באר הפרשה - מקץ - חנוכה

והרה"ק ה'מאור עינים' זי"ע (ד"ה ויהי מקץ) כתב וז"ל, לזה נתן לנו השם מצות נר חנוכה, כי כל המצות שנצטוונו בבוא עת זמן של כל מצוה ומצוה נתעורר הדבר שהיה בעת זמן המצוה כמאז ומקדם... ובחנוכה הוא עת לקרב האדם אל השם על ידי התורה, כמו מאז ומקדם בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול שהיוונים טמאו כל השמנים הם כל החכמות ולא נשאר כי אם פך אחד של שמן היא התורה, עכ"ל.

עוד כתב הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקוטי הרי"ם חנוכה), שבימי חנוכה נותנים כח של זכרון בתורה, שעל ידי שרצו היוונים להשכיחם תורתך נתקיים 'נקמת נקמתם' ונוסף להם זכרון.

יהא רעוא מן קדם אבוהון דבשמיא שנוכה להדבק בקדושת הימים, ויושפע עלינו רפואותי וישועות, שפע ברכה והריוחה לכל ימות השנה לעבוד את בוראנו נאמנה, ובקרוב נזכה לאורו הבהיר של משיח צדקנו^{נא} אבי"ר.



נ. אומר היה הרה"ק ממונקאטש על 'סעודות הרשות' המוזכרים בשו"ע על חנוכה, כי מרמז על ענייני הרפואה שבימים אלו, וכלשונם של חז"ל (ב"ק פה.) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.

וכך איתא ב'תורת אבות', מרן הר"מ מקאברין ז"ל אמר, הזקוק לרפואה יכול לפעול בחנוכה. ויש שהביאו בשמו רמז לדבר כי 'להדליק נר חנוכה' עולה בגימטריא כמניין 'מלך רופא נאמן' (518).

נא. כדברי ה'ספורנו' בפרשתן (מא יד) וז"ל. 'ויריצוהו מן הבור'. כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאמרו (ישעיה נא) כי קרובה ישועתי לבא... וכך היה ענין מצרים כאמרו (שמות יב לט) 'כי גורשו ממצרים' - כאמרם ז"ל שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ. וכן אמר לעשות לעתיד כאמרו (מלאכי ג א) 'ופתאום יבא אל היכלו האדון.